

Samfunn for alle

NORSK FORBUND FOR UTVIKLINGSHEMMEDE

4
2019

Våkne opp, folkens!

Side 6

NFU under Arendalsuka

Side 10

På seminar hos statsråden

Side 12

En halv seier

Hedvig Ekberg
Generalsekretær

Da er sommeren over og vi har startet på alle høstens gjøremål. Vi skal følge opp statsbudsjettet som blir lagt frem i oktober, forberede møtet med FNs spesialrapportør som kommer i oktober, forberede NFUs egen konferanse om selvbestemmelse, ledersamling, svare på henvendelser, samt en hel rekke med andre oppgaver. Og som en god start på det hele fikk vi beskjed om at Høyesterett (HR) har opphevet dommen fra Lagmannsretten om oppsigelsen av tre leietagere i Vågå.

DØMT TIL Å FLYTTE

Lagmannsretten kom i sin dom frem til at de tre leietagerne, etter å ha bodd i sine leiligheter i snart 30 år, kunne sies opp og tvangsflyttes til andre leiligheter. NFU, advokaten og vergene til leietagerne var alle enige i at det var en meget dårlig dom, ikke bare resultatet, men det var også en dom helt uten drøftelser og begrunnelser. Blant annet anførte leietagerne artikkel 19, i Konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, som et av argumentene mot oppsigelse, men artikkelen ble ikke vurdert av Lagmannsretten.

ANKET TIL HØYESTERETT

Å ta en sak gjennom rettsapparatet krever veldig

mye av personene det gjelder. Både økonomisk og ikke minst personlig. Det er en krevende prosess. Selv om det til slutt var vergene som skulle beslutte om anke skulle sendes, diskuterte vi sammen og kom frem til at det måtte gjøres et forsøk på å få dommen prøvd av HR.

En meget god anke ble oversendt HR like før sommeren. Vi har ventet i spenning på svaret, og nå kom altså den gode beskjeden om at HR faktisk var enig med oss i at Lagmannsretten ikke har behandlet saken på en god nok måte.

Blant annet sa HR at dommen ikke drøfter de anførsler som er lagt frem når det gjelder den særklausul som er knyttet til kontrakten, at de flyttes fra et sted hvor det er 5 leiligheter til et hvor det er 12 leiligheter, CRPD artikkel 19 og diskriminering.

LAGMANNSRETTE MÅ AVSI NY DOM

Det innebærer at Lagmannsretten av eget tiltak må fortsette behandlingen av saken og avsi ny dom.

Vi vet så langt ikke noe om når saken igjen vil bli behandlet i Lagmannsretten, men vi får håpe at en behandling, hvor alle anførsler blir vurdert, vil føre til at resultatet blir et annet denne gangen. Et resultat som sikrer at leietagerne kan fortsette å bo i sine leiligheter, slik de ønsker.

Samfunn for alle

**Medlemsblad for
Norsk Forbund for Utviklingshemmede**

Fem utgivelser per år
Årsabonnement: 400 kroner
ISSN: 0803-5105

Ansvarlig redaktør:
Jens Petter Gitlesen
jpg@nfunorge.org

Journalist:
Frilansjournalist Bitten Munthe-Kaas
sfa@nfunorge.org
Telefon: 928 36 809

Korrektur:
Evy Utne Knutsen

Adresse:
Samfunn for Alle,
NFU Postboks 8954
Youngstorget
0028 Oslo

Sentralbord: 22 39 60 50
E-post: post@nfunorge.org
www.nfunorge.org
www.facebook.com/NFUNorge

Annonseakvisitør:
Salgs Forum AS
Tlf: 51 31 57 00/91 59 05 78
E-post: post@salgs-forum.no
www.salgs-forum.no

Forsidebilde: Ole Magnus Oterhals fra Molde,
foto: Mikkel Eknes (SOR)

Design og layout: Marte Louise Lilleby / Aase Bie
Trykk: Gunnarshaug trykkeri

Utgivelse 5, 2019 kommer uke 49
Frist for saker: 30. november
Annonsefrist: 6. november

INNHOOLD

4 Leder: De nye tankers tid

6 Våkne opp, folkens!

8 Fest i Moavegen!

10 Arendalsuka: NFU om tvangslovutvalget

11 Arendalsuka: NFU om vergemålsloven

12 På seminar hos statsråden

16 LDO-bekymring for rettsikkerheten

20 Folkemøte om valgfrihet

21 Da listetoppene ble bondefanget

22 Om velferdsstatens bofellesskap

23 Om funksjonshemmedes rettigheter

24 Sommerleire rundt i landet

28 Bravo Sør-Varanger!

31 Fikk 2,8 millioner!

32 Sårbar NFU-økonomi

De nye tankers tid

Jens Petter Gitlesen
Forbundsleder

Likestillings- og diskrimineringsombudet har undersøkt 32 saker hvor Fylkesmannen i Hedmark har overprøvd kommunens tvangsvedtak. Ombudet er bekymret for rettsikkerheten på feltet. Fylkesmannen i Hedmark sier at de bare har fulgt føringene som er gitt av Statens Helsetilsyn og Helsedirektoratet.

Den 31. desember 2017, kom rapporten «Evaluering av kvaliteten på tvangsvedtak» fra Oxford Research AS. Rapporten viser at Fylkesmannens overprøving av tvangsvedtak overfor mennesker med utviklingshemning er av høy kvalitet.

MOTSATTE KONKLUSJONER

De to rapportene undersøker det samme og kommer til motsatte konklusjoner. Forskjellene kommer først og fremst av perspektivene som anvendes. Da vi fikk tvangslovgivningen, så var det på grunn av undersøkelser og avisoppslag om umenneskelig behandling av utviklingshemmede. Institusjonene skulle legges ned og kommunene etablerte omsorgstjenesten. Stortinget ville at tjenestene skulle være gode, med minst mulig tvang. Dette perspektivet henger igjen i lovverket og i forståelsen av lovverket både i Helsedirektoratet, hos Fylkesmannen, i tjenestene og hos Helsetilsynet. Rapporten fra Oxford Research AS nevner ikke FNs funksjonshemmedekonvensjon (CRPD) som Norge forpliktet seg til å etterleve i 2013.

Likestillings- og diskrimineringsombudet så langt mer på Fylkesmannens etterlevelse av FN-konvensjonen, spesielt selvbestemmelse og utviklingshemmedes rett til informasjon og medvirkning. Ulike perspektiver gir ulike konklusjoner. FN-konvensjonen kan forstås som et oppgjør mot den tradisjonelle tenkingen på feltet: Målsetningen er likestilling, langt mer enn gode tjenester.

ENDRING TAR TID

I sin første rapport til komiteen som overvåker statenes etterlevelse av FNs funksjonshemmedekonvensjon (CRPD), beskriver Regjeringen konvensjonen som en helt ny måte for å forstå funksjonshemmedepolitikken på. Det tar tid å endre både lover og tankesett. Store endringer kan ta veldig lang tid og FNs funksjonshemmedekonvensjon er en svært stor endring.

Den største motstanden mot de nye tanker, vil en stort sett finne blant dem som sto sterkest i de gamle tankene, dvs. fagfolkene, direktoratene og Fylkesmannen. Men det er flere skjær i sjøen.

Likestillingsloven sier at likestilling består av likeverd, like rettigheter og like muligheter. Det er ikke gjort over natten å få til noe slikt. Det kreves både penger, lovverk og endringer i folks holdninger. Ser en på likestillingen mellom kjønnene, så er det mer enn 600 år siden at forfatteren Christine de Pisan kom med Boken om kvinnenens by fra 1405. Christine de Pisan kom dengang med helt nye tanker da hun hevdet at kvinner var fullt ut likeverdige menn, både kroppslig og sjelig. Selv etter 600 år pågår fortsatt kampen om kjønnslikestilling.

NYE TANKER SES PÅ SOM TRUSSEL

Fagfolk er opplært og vant til å tenke på bestemte måter og har enda større problemer med å endre sin tankemåte enn andre. I tidligere tider mente en at jorden var universets midtpunkt og at solen gikk rundt jorden. Da Galileo Galilei på 1600-tallet hadde kikket lenge i teleskopet sitt, så forsto han at det var jorden som gikk rundt solen. Jorden var ikke universets midtpunkt, slik alle hadde trodd. Galileo Galilei ble dømt til livsvarig fengsel, og til å be de syv botssalmene én gang i uken i tre år. Nye tanker opplevs ofte som en stor trussel.

POSITIV UTVIKLING

Vi får glede oss over de positive tegnene i tiden. Både Riksrevisjonen og Sivilombudsmannen har gitt bidrag for å sikre funksjonshemmedes rett til selvbestemmelse. I Justisdepartementets lovavdeling klør en seg fortsatt i hodet for å finne ut hvordan personer med full rettslig handleevne kan mangle samtykkekompetanse. Før eller siden vil det komme et forslag om endring i vergemålsloven. Likestillings- og diskrimineringsombudets tilsyn med Fylkesmannens overprøving av tvangsvedtak er ytterligere et skritt i retning av FN-konvensjonen. Den kommende stortingsmeldingen om rettighetene til mennesker med utviklingshemning, vil i stor grad bygge på FNs funksjonshemmedekonvensjon. Utviklingen går i riktig retning, men den går sent.

FANTASTISKE Solgården i Spania

En bekymringsfri og morsom ferie!

Deilige dager med sol, bad og mye moro. Møt nye venner i flotte omgivelser.

Sommer 2020 i salg nå!

Enklere ferie kan du ikke få:

- Tilrettelagt med eget fly
- Tilrettelagt med unik bagasjeservice
- Tilrettelagt reise og opphold
- Tilrettelagte aktiviteter og utflukter
- Tilrettelagt for rullestolbrukere
- Tilrettelagt med norsk helsepersonell

Økonomisk
ledsager-
støtte

For mer informasjon og bestilling:
solgarden.no • tlf 24 14 66 60

Følg oss på

SOLGÅRDEN
trygghet, trivsel og glede

NFUS LANDSMØTE 2020

Våkne opp, folkens!

Valgkomiteen til NFUs landsmøte 2020 trenger hjelp. Selv om det fortsatt er et år til delegatene møtes på Gardermoen i september 2020, er det mye forarbeid. Nå er det om å gjøre at medlemmer i lokal- og fylkeslag over det ganske land engasjerer seg. Dette er ikke bare valgkomiteens ansvar.

AV: Bitten Munthe-Kaas

En av de viktigste sakene som skal opp på landsmøtet, er valgkomiteens innstilling til et nytt komplett landsstyre med vararepresentanter. Det vil si syv landsstyrerepresentanter og fire varamedlemmer, ny forbundsleder inkludert. Komiteen trenger tips og forslag på aktuelle kandidater både i og utenfor egne rekker som kan være interessert i og som egner seg til å gjøre en innsats for NFU.

Det er samtidig viktig å ha i mente at det ikke bare er nåværende medlemmer og tillitsvalgte som kan være aktuelle. Mange – også utenfor vår organisasjon – deler og er opptatt av forbundets prinsipper. Skal de være

valgbare, er det imidlertid en forutsetning at de melder seg inn i NFU i forkant av landsmøtet.

Valgkomiteen har allerede noen navn på blokken og kommer tilbake med mer informasjon om nominasjonsprosessen etter hvert. Valgkomiteens medlemmer kommer også til å være til stede på NFUs ledersamling i november og på landsstyremøtet i januar/februar for å møte både forslagstillere og aktuelle kandidater. Nå er det uansett om å gjøre at dagens tillitsvalgte legger sine hoder i bløt og begynner jakten på flere som kan bidra i en av de mest krevende og spennende landsmøteperiodene i NFUs historie.

Hvem er de?

Ikke alle SFAs lesere kjenner de nåværende medlemmene av valgkomiteen. Følgende er noen stikkord for deres mangeårige innsats som tillitsvalgte for NFU:

BJUG RINGSTAD

Komiteen ledes av Bjug Ringstad fra Gjøvik som i tillegg til dette ledervervet, har vært tillitsvalgt på alle nivåer i NFU siden han meldte seg inn i 1982. Han bidro aktivt i gjennomføringen av ansvarsreformen og markerte seg ellers i mange sammenhenger - ikke minst i NFUs tidligere bistandsarbeid. Han var forbundets nestleder i forrige landsmøteperiode. Siden den gang har han vært fullmektig for og fått gjennomslag i en rekke enkeltsaker på vegne av medlemmer som har kjempet harde kamper for sine rettigheter. Den siste var den mye omtalte Vågåsaken (se egen sak på side 8, red.anm.)

Bjugs livslange engasjement for mennesker med utviklingshemning springer ut fra hans oppvekst med søsteren Mette som etter en hjernehinnebetennelse fikk en hjerne-skade med utviklingshemning. Etter et år på den tidligere sentralinstitusjonen Åkershagen, døde hun - bare 27 år gammel.

Bjug kan kontaktes på telefon 918 18 700 og epost bjug@ringstad.no

(Foto: Bitten Munthe-Kaas)

GØRILD SKANCKE

fra Melhus i Trøndelag har vært medlem og tillitsvalgt i NFU siden slutten av 1970-tallet. Som landsstyremedlem i perioden 2006-2009 hadde hun ansvar for et prosjekt i NFUs regi i Nepal. Hun har også representert forbundet blant annet i «Diagnoseprosjektet» og Familieprosjektet ved Nasjonalt Lærings- og mestringssenter.

Gørild var ferdig utdannet vernepleier i 1986. Hun har jobbet som lærer i videregående opplæring med utdanning av helsefagarbeidere siden 1989 og har en datter på 28 år som trenger tilrettelegging på alle livsområder.

Gørild kan kontaktes på telefon 922 17 227 og epost gorild.skancke@gmail.com

(Foto: Bente Gylland)

EIRIK DAHL

fra Førde har i likhet med de to andre medlemmene av valgkomiteen også lang farts-tid som tillitsvalgt i NFU. Han var blant annet studieleder i NFU Sogn og Fjordane fylkeslag i en årrekke i tillegg til at han var medlem av forbundets landsstyre i perioden 2012 til 2016.

Eirik er utdannet spesialpedagog og har arbeidet i mange år som rådgiver for tilpasset opplæring i Førde videregående skule. Han har en 27 år gammel datter med utviklingshemning.

Eirik kan kontaktes på telefon 950 80 327 og epost eirik.dahl.61@gmail.com

(Foto: Tarjei Sætre Dahl)

I MOAVEGEN BLE DET FEST da nyheten kom om at Borgarting lagmannsrett hadde fått sin dom om tvangsflytting i retur.

Fest i Moavegen!

Høyesterett har opphevet lagmannsrettens dom om at tre personer med utviklingshemning i Vågå skal tvangsflyttes, og har sendt saken tilbake til Borgarting lagmannsrett.

AV: Bitten Munthe-Kaas
FOTO: Frødis Schjølberg

FRØDIS SCHJØLBERG
(Foto: Privat)

Gleden stod i taket i hele NFU da kjennelsen kom. Det rant inn med gratulasjoner fra medlemmer og støttespillere over hele landet. Og i Moavegen ble det stelt i stand til en skikkelig fest!

I en samtale med SFA sier den ene av de tre vergene, Frødis Schjølberg, at hverken hun, Marit Moen eller Marie Kongsli Kleiven helt har klart å «lande» ennå etter at kjennelsen fra Høyesterett kom. - Vi har samtidig i mente at dette er en foreløpig seier før neste runde i lagmannsretten. Når den blir, vet vi ikke ennå. Vi gruer oss, men skal stå i det!

NYE DOMMERE

De tre vergenes største håp nå er at de får møte nye dommere i lagmannsretten neste gang.

- De forrige tok for det første ikke hensyn til at en tvangsflytting ville være et brudd på artikkel 19 i FN-konvensjonen (CRPD). De vurderte heller ikke hvorvidt det er et likeverdig botilbud å tvangsflytte tre mennesker med utviklingshemning, som har bodd sammen i en årrekke, til et botilbud for 12. Det var også nedverdiggende for oss å bli behandlet som tre overfølsomme kvinner det ikke var verdt å ta hensyn til.

TANKEKORS

For Schjølberg er det tankekors at det var to kvinner og en mann som behandlet saken i Høyesterett, mens de tre dommerne i lagmannsretten alle var menn. Hun minner i tillegg om at Høyesterett i løpet av hele fjoråret kun sendte tilbake fire av sine mange saker som lagmannsretten måtte se mer på. – Det sier sitt om at de har tatt vår sak alvorlig og forstått hvor viktig den er rent prinsipielt.

TAKKNEMLIGE

De tre vergene er ellers takknemlige for den gode anken advokat Anne Mette Hårdnes sendte til Høyesterett. – Stor takk går også til Bjug Ringstad i NFU som har støttet oss hele veien. Forbundet har med sin store innsamlingskampanje og oppfølging overfor både media og politikere sentralt gitt oss mot til å gå videre. Vi har fått mange gratulasjoner fra folk i bygda, mens det fra kommunens side fortsatt ikke har kommet en eneste kommentar, sier Frøydis Schjølberg.

Felles folkemøte ga mersmak

SAFO og FFO i Bamble i Telemark arrangerte nylig sitt første åpne felles folkemøte etter at de to organisasjonene etablerte et samarbeid lokalt tidligere i år.

I en glad tilbakemelding til SFA i etterkant gir lederen av NFU Bamble lokallag, Bjørg T. Lønnberg uttrykk for at møtet ga mersmak. – Politikerne i panelet var fra ytterste høyre til ytterste venstre. De deltok i en paneldebatt om psykisk helse, kommunens boligtilbud, BPA og universell utforming. Vi fikk mye ros og flere innspill fra de i underkant av 40 tilhørerne om at det er behov for flere slike arrangementer med utveksling av erfaringer, kunnskap og debatt om aktuelle temaer. Vi fikk kort og godt tro på at vi sammen kommer til å finne gode løsninger til beste for mennesker med funksjonsnedsettelse i bygda vår, sier Bjørg T. Lønnberg.

ARRANGØRENE FORBEREDER FOLKEMØTET

– her med møteleder og nestleder i NFU Bamble lokallag, Unni Lisbeth Kleiven, i forgrunnen. (Foto: Magnar Kleiven)

PEDER MORSET **folkehøgskole** **BLI DEN DU ER**

FRIST FOR SØKERE MED UTVIKLINGSHEMMING FOR OPPTAK TIL SKOLEÅRET 2020 -2021
1. NOVEMBER 2019
www.pedermorset.no

**PÅ SELBUSTRAND
MIDT I TRØNDELAG**

Tvangslovutvalget

Jens Petter Gitlesen var en av paneldeltakerne da Vernepleierforbundet i Delta inviterte til debatt under Arendalsuka nylig. Her ble søkelyset rettet mot Tvangslovutvalget som NFU stiller seg er svært kritisk til.

AV: Bitten Munthe Kaas

FOTO: Gunhild Lervåg, Delta

NFUs forbundsleder la ikke skjul på at han har problemer med å se at tvangslovutvalgets forslag vil bidra til noen som helst endring i de mange og alvorlige tvangssakene som NFU de siste årene har vært og fortsatt er involvert i. Han kom samtidig inn på vergemålsfeltet og hvordan NFU sliter med at personer med utviklingshemning i praksis umyndiggjøres ved at de fratras sin samtykkekompetanse.

- Justisdepartementet har i lengre tid jobbet for å endre denne praksisen som er klart i strid med FNs funksjonshemmede-konvensjon (CRPD), sa Gitlesen. Som viste til at Magnus fra Tolga er den eneste umyndiggjorte han kjenner til som har fått tilbake sin samtykkekompetanse.

Gitlesen er i tillegg kritisk til at tvangslovutvalget bygger på de samme skjønsmessige begrepene som for eksempel "nødvendig", "vesentlig helseskade",

"alternative tiltak" osv. - Han mener slike skjønsmessige begreper får sitt innhold gjennom fagfolkernes praksis. - De fungerer lite regulerende og gir myndighetene og fagfolkene alt for mye makt.

En av kjerneverdiene i FNs funksjonshemmede-konvensjon er å skape en maktforskyvning, slik at det verken er kommunen, fylkesmannen eller habiliteringstjenesten som skal bestemme over den enkelte med utviklingshemning. Tvangslovutvalgets flertall har likevel ikke tatt dette perspektivet inn over seg. Skal en slik maktforskyvning bli mulig, er det først og fremst behov for et system for beslutningsstøtte.

ENIGHET

Det var snaut nok uenighet i debatten mellom paneldeltakerne fra Vernepleierforbundet i Delta, Fylkesmannen i Aust-Agder, Autismeforeningen og habiliteringstjenesten i Aust-Agder.

KARL HAAKON SÆVOLD LEDET SAMTALEN

mellom
Jens Petter Gitlesen fra NFU, Trude Stenhammer fra Autismeforeningen, Arve Mosand fra Fylkesmannen i Vestfold og Telemark, Anne Lene Reinshorn fra Habiliteringstjenesten i Helse Fonna og Bjørn Harald Iversen, leder av Vernepleierforbundet i Delta.

Debatt om vergemålsloven

- Fylkesmennene legger for stor vekt på å skulle «beskytte» den enkelte som trenger en verge, fremfor å bidra til at vedkommende får mer selvbestemmelse.

AV: Bitten Munthe-Kaas

Det sa NFUs generalsekretær Hedvig Ekberg i en paneldebatt som ble arrangert av Uloba med NFU som medarrangør under Arendalsuka i august. Her ble søkelyset rettet mot dagens vergemålslov.

I en samtale med SFA viser hun til at det ikke var noen av deltakerne i paneldebatten som ga uttrykk for at loven fungerer godt nok. - Det gjaldt heller ikke representanten fra fylkesmannen i Agder som var tilstede og som har ansvar for hvordan loven forvaltes der.

Ekberg og de andre paneldeltakerne hadde fått tilsendt noen spørsmål i forkant av debatten. Et av dem gjaldt språkbruken i loven, som hun mente er med på å opprettholde en forestilling om at noen personer ikke kan være med å ta egne beslutninger.

- *Hva svarte du på spørsmålet om hvilke hindringer du mener gjør seg gjeldende og må forseres for at vergemålsloven skal fungere bedre?*

HEDVIG EKBERG Hedvig Ekberg var innom NFUs stand under Arendalsuka. Her sammen med styremedlem i NFU Aust-Agder fylkeslag, Ingjerd Olsen. (Foto: Anders Haslestad)

- Jeg ga for det første uttrykk for at hele loven må endres og bli en reell reform. Videre ga jeg uttrykk for at hindringene som nå gjør seg gjeldende handler mye om holdninger blant både verger og de som er satt til å forvalte dette lovverket. I denne sammenheng brukte jeg en uttalelse av en dommer, som jeg mener illustrerer dette svært godt: Hun sa «..fornærmede er satt under vergemål og er således ikke samtykkekompetent». Det hun mente var med andre ord at det å ha behov for en verge, samtidig betyr at man ikke har rett til å ta sine egne beslutninger. Jeg er redd for at denne holdningen fortsatt er representativ.

MANGLENDE OPPLÆRING

NFUs generalsekretær stilte seg også kritisk til dagens manglende opplæring av vergene. - Dette får blant annet som konsekvens at mange av dem mangler forståelse for hva menneskerettigheter innebærer. I likhet med fylkesmennene skal vergene blant annet bidra til at den enkelte som har verge, får større grad av selvbestemmelse. Dette skjer i liten grad så lenge mange verger fortsatt ikke vet hvordan det skal gjøres.

- *Hva svarte du da du ble spurt om din oppfatning om hvorvidt Justisdepartementets foreslåtte endringer av vergemålsloven er gode nok?*

- Jeg ga uttrykk for at dette arbeidet er et steg i riktig retning, men at departementet fortsatt har en lang vei å gå. Det er bra at viljen til en person som trenger verge, skal kartlegges og følges opp. Vi har imidlertid et vergemålssystem i dag som ikke er i stand til å ta rede på dette.

Departementet har i tillegg foreslått at regelen om samtykkekompetanse skal beholdes. Denne regelen har ført til at mange mennesker med utviklingshemning ikke har fått mulighet til utøve sin selvbestemmelse, sier Hedvig Ekberg.

GENERALSEKRETÆR HEDVIG EKBERG

representerte NFU under vergemålsdebatten på Arendalsuka.

(Foto: Pia Ribsskog)

JOHN HARALD WANGEN jobber til daglig i administrasjonen i NFU som kontorfullmektig. Han bor i Bærum i en kommunal leilighet, og er forlovet med Laila som bor i Rælingen.

Menneskerettighetsseminar med Trine Skei Grande

TEKST: Pia Ribsskog

FOTO: Mikkel Eknes (SOR)

Før sommerferien fikk John-Harald Wangen og 14 andre personer med utviklingshemning et brev i posten fra Kultur- og Likestillingsminister Trine Skei Grande. Brevet inneholdt en invitasjon til et seminar om menneskerettigheter. Innspillene fra seminaret skal være en del av grunnlaget for en stortingsmelding om rettighetene til mennesker med utviklingshemning.

DELTAKERNE FIKK ET HEFTE MED PROGRAM, bilder av de andre deltakerne og oversikt over gruppeinndelingen. De fikk også FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, i lettlest og forkortet utgave. Stiftelsen Sor og Bufdir arrangerte seminaret sammen.

EN AV ARBEIDSMETODENE på seminaret var å svare med Ja og Nei-kort på ulike spørsmål om selvbestemmelse.

- VI GIKK IKKE GJENNOM ALLE ARTIKLENE I KONVENSJONEN, det hadde tatt to uker minst! Det var satt opp god tid og lange pauser i programmet, men det var mange som ville si noe så noen av pausene ble kuttet ned.

Samfunn for Alle har snakket med John-Harald Wangen om hva han opplevde på seminaret. Her er hva han fortalte:

FN-KONVENSJONEN

- Det var denne som var utgangspunktet for temaene vi snakket om. Første dagen snakket vi om arbeid og ferie. De aller fleste deltakerne har jobb, kanskje utenom en. Vi snakket for eksempel om ytringsfrihet i forhold til jobb. Artikkel 21 handler om retten til å si sine egne meninger. Flere var opptatt av at man må få lov til å si det man mener når man er på jobben. Det var også en som hadde veldig lav lønn, sånn at han omtrent bare fikk betalt husleie og handle litt mat.

- Når det gjelder ferie sa mange at det er helt utenkelig! Det er alt for dyrt å reise noe sted når man også må betale for at ledsageren skal være med. Hva hvis man vil reise med kjæresten sin for eksempel, da må man kanskje betale for at to ekstra personer skal bli med. Det blir alt for dyrt! →

Menneskerettighetsseminar

Norges første rettighetsseminar for mennesker med utviklingshemning ble nylig arrangert i Oslo. 15 deltakere fra hele Norge deltok.

Hensikten med seminaret var at de 15 deltakerne skulle komme med innspill til arbeidet med stortingsmeldingen om levekårene for mennesker med utviklingshemning. Stortingsmeldingen skal være ferdig før påske i 2020.

Denne Stortingsmeldingen er et dokument fra Regjeringen til Stortinget for å informere om hvordan situasjonen er for mennesker med utviklingshemning. Interesserte kan se glimt fra seminaret på www.tvbra.no

RETT TIL EGET HJEM OG PRIVATLIV

- Jeg sa at jeg ønsker å bo sammen med min forlovede for godt! Det kan vi ikke nå, fordi det er andre som bestemmer om vi kan bo sammen eller ikke.

- Flere av de andre deltakerne sa at de har omtrent samme problem. De får ikke lov til å ha besøk uten at de ansatte har avgjort om det er greit eller ikke. De må spørre først, og kan ikke bestemme selv hvem som får lov til å komme på besøk. De ansatte kan i tillegg når som helst komme rett inn i leiligheten din - man har ikke privatliv. Hva hvis man har kjæresten sin på besøk og man står og dusjer sammen for eksempel? - *Det finnes en lov om dette, sier John-Harald, og viser frem artikkel 22 i FN konvensjonen. - Den handler om respekt for privatlivet, og der står det at alle har rett til privatliv.*

UTDANNING

- Utdanning snakket vi ikke så mye om, men noen sa at de ønsket seg mer skolegang. De sa at etter et visst antall år så er det stopp. Da foreslo jeg Friundervisningen

og voksenopplæring, og det var noen som ikke visste om den muligheten.

SELVBESTEMMELSE

- Man må få bestemme selv, for eksempel når man skal lage mat, og trenger hjelp. Jeg har ansvar for fellesmåltidet på lørdagene der jeg bor, og da får jeg lov til å bestemme hva jeg vil lage. Kanskje griller vi, og da har jeg ansvar for grillen mens de andre tar seg av tilbehøret. Noen ganger bestemmer jeg at vi skal ha fisk i stedet.

HJELP TIL STORTINGSMELDING

- Jeg sier ikke nei til å delta på et slikt seminar igjen, for opplegget var bra.

- Vi leverte fra oss det som ble skrevet ned fra gruppearbeidene til Trine Skei Grande. Hun skal lage en Stortingsmelding som kommer til neste år, og jeg håper vi har hjulpet henne med arbeidet, og at hun forsto det vi ville si.

- Jeg håper også at denne Stortingsmeldingen kan bidra til å bedre situasjonen vår. ■

TRINE SKEI GRANDE lyttet til hva deltakerne hadde å si.

ALLE SAMLET til felles fotografering til slutt.

Tjenesteutvikling

TEKST: Bitten Munthe-Kaas

Prosjektet «Tjenesteutvikling i samarbeid med personer med utviklingshemning» ble startet for drøye to år siden. Her deltar VID - Vitenskapelige høgskole i Sandnes og NTNU i Trondheim med en prosjektgruppe hver i henholdsvis Sandnes og Trondheim. Begge gruppene består av personer som bor i bofellesskap, ansatte i bofellesskap og forskere.

Tidligere i år presenterte gruppene prosjektet for Samordningsrådet (SOR) og NFU. I forbindelse med prosjektet utforskes vilkår for tjenesteutvikling når man bor og mottar tjenester i botilbud.

Vi kommer tilbake med en mer utfyllende rapportasje om prosjektet. I mellomtiden kan Anita Gjermestad gi mer informasjon om dette arbeidet. Hennes mailadresse er Anita.Gjermestad@vid.no

DELTAKERE i prosjekt «Tjenesteutvikling». (Foto: SFA)

ER BRUKERSTYRT PERSONLIG ASSISTANSE (BPA) INTERESSANT FOR DEG?

Ta kontakt med en av HAV's rådgivere i dag!

HAV BPA

Vi vil gi den enkelte tjenestemottaker en god og meningsfull hverdag. Alt vårt arbeid er basert på vår visjon om å skape en lettere hverdag med BPA. Vi legger stor vekt på at den enkelte tjenestemottaker selv bestemmer hvordan dagen skal være. Vi vet verdien av gode relasjoner til tjenestemottaker, ansatte og oppdragsgiver, som totalt sett gir deg ett bedre tilbud.

HAV AKTIV

Hav Aktiv er for deg som ønsker å være mer i aktivitet. Alt fra sit-ski, ski pigging, basket, sykling etc. Vi gir veiledning ift. til aktivitet og opplæring.

HAV FUNKSJONSASSISTANSE

Ordningen med funksjonsassistent er et nytt brukerstyrt virkemiddel for funksjonshemmede arbeidstakere. Nødvendig assistanse skal sørge for at du kan få eller beholde ordinært arbeid.

Bygdøy allé 23 • 0262 Oslo • Tlf. 45 22 22 88 • E-post: hav@havas.no • www.havas.no

LDO – bekymret for rettsikkerheten

TEKST: Bitten Munthe-Kaas

Likestillings- og diskrimineringsombudet har ført tilsyn med 32 tvangsvedtak i Hedmark. Bakgrunnen for ombudets valg av Hedmark er det som tidligere har kommet fram om at det her brukes mer makt og tvang enn i andre fylker. I rapporten legger ikke ombudet skjul på sin bekymring for rettsikkerheten til mennesker med utviklingshemning.

Jens Petter Gitlesen sier innledningsvis i en kommentar til SFA at NFU verdsetter LDOs initiativ og at ombudet har lagt grunnleggende menneskerettigheter og funksjonshemmedekonvensjonen (CRPD) til grunn for dette arbeidet.

– Jeg er derimot ikke imponert over Fylkesmannens kommentarer til det som kommer fram i rapporten, fortsetter NFUs forbundsleder. – Som viser til at det blant annet dreier seg om lite kontroll med tvangsbruk, manglende informasjon, medbestemmelse og selvbestemmelse. – Fylkesmannen skyver i stedet alt ansvar for det som ikke fungerer over på andre – og først og fremst Helse- og omsorgsdepartementet og Helsetilsynet. Det eneste som til nød kan

minne om en slags erkjennelse av de uholdbare forholdene, er Fylkesmannens uttalelse om at «arbeidet med tilsynet var bevisstgjørende». Fylkesmannen har et stort handlingsrom og bør være godt kjent både med lovverket og menneskerettighetene. Når Fylkesmannen skylder på Helse- og omsorgsdepartementet, så blir det en ynkelig ansvarsfraskrivelse. Det minner om en oppførsel på linje med slikt vi kan oppleve fra barn, mener Gitlesen.

- Hva hadde du forventet?

- Jeg hadde forventet at Fylkesmannen i det minste ville vist vilje til å rette opp i de alvorlige forholdene som blir påpekt i rapporten - uavhengig av Helsetilsynets maler og sammenslåingen med Fylkesmannen i Innlandet. I stedet gjør Fylkesmannen forsøk på å spille Svarteper over til Helse- og omsorgsdepartementet og Helsetilsynet. Det kan godt tenkes at det er et behov for en opprydning i deres syskrin - men det

betyr ikke at Fylkesmannen i Hedmark er ansvarsløs, presiserer Jens Petter Gitlesen.

Han antar at Likestillingsombudet nå vil jobbe overfor sentrale myndigheter, Helse- og omsorgsdepartementet for å sikre at de uholdbare forholdene i Hedmark blir rettet opp. - Jeg håper også at likestillingsavdelingen i Kulturdepartementet og Bufdir kommer på banen - ettersom det er der ansvaret ligger for den overordnede likestillingspolitikken her i landet. I Helse- og omsorgsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet er det først og fremst helse- og omsorgsperspektivet som får fokus. Begge er overbefolket av jurister og helsepersonell som fortsatt tenker i gamle termer. Her videreføres en tenkning som er et brudd på funksjonshemmedekonvensjonen (CRPD), mener Jens Petter Gitlesen.

RAPPORTEN FRA LIKESTILLINGSOMBUDET

og kommentarene til Fylkesmannen i Hedmark er lagt ut på NFUs nettside www.nfunorge.org

Rettsikkerhet og tvang

Følger Fylkesmannen, Helse- og omsorgsdepartementet og Statens helsetilsyn rettsikkerhetsgarantiene gitt av lovgiver?

TEKST: Jens Petter Gitlesen

Utviklingshemmedes rettsikkerhet i spørsmålet om tvang er ikke god nok, sier Likestillings- og diskrimineringsombudet etter tilsyn i Hedmark. Fylkesmannen sier de følger malene Helsetilsynet har gitt dem. Stortingsrepresentant Sheida Sangtarash (SV) stiller spørsmål om forholdene.

I hvilken grad følger Helse- og omsorgsdepartementet og Statens helsetilsyn opp rettsikkerheten knyttet til tvangsvedtak overfor mennesker med utviklingshemning, og i hvilken grad har Fylkesmannen et selvstendig ansvar for å følge opp de rettsikkerhetsgarantiene

som lovgiver har gitt? Spørsmålet stilles til helse- og omsorgsminister Bent Høie (H).

Begrunnelsen for spørsmålet er likestillings- og diskrimineringsombudets tilsyn med Fylkesmannen i Hedmarks overprøving av tvangsvedtak overfor mennesker med utviklingshemning. Fylkesmannen på sin side, hevder at de kun utøver den overprøvingen som de er pålagt av Statens helsetilsyn og Helse- og omsorgsdepartementet. Spørsmålet fra stortingsrepresentant Sheida Sangtarash (SV), finner du på Stortingets nettsider (www.stortinget.no).

STORTINGSREPRESENTANT Sheida Sangtarash (SV). (Foto: Stortinget)

«Karl»-saken

Vi har tidligere omtalt «Karl» livssituasjon i en rekke artikler i Samfunn for alle. Den første stod allerede i 2010.

BRUK AV TVANG I HEDMARK

Tvangstiltakene må umiddelbart opphøre!

«Karl» ønske til Fylkesmannen

Jeg ønsker å få en ny verge til å hjelpe meg og vil ha min mor som min verge. Min venn Jørn har hjulpet meg med dette brevet.

Kongsvinger,
16. februar 2018

Hilsen «Karl»

«KARL» FIKK AVSLAG fra Fylkesmannen i Hedmark på ovennevnte henvendelse 26. mars 2018 (red.anm.).

TEKST: Bitten Munthe-Kaas

- Dagens strenge rutiner og bruk av makt og tvang overfor «Karl» hos den nåværende tjenesteleverandøren, er «velsignet» av Kongsvinger kommune, fylkesmannen i Hedmark og Statens Sivilrettsforvaltning. Disse tiltakene må umiddelbart opphøre for at han skal få det bedre.

Det mener Jørn Nilsen i Halden som har bistått «Karl» og hans foreldre siden 2012. I tillegg til møter og jevnlig telefonkontakt med dem i disse åtte årene har han vært på flere besøk hos «Karl» i hans leilighet i foreldrenes hus utenfor Kongsvinger og selv hatt besøk av familien ved flere anledninger.

- «Karl» trenger helt andre former for støtte og hjelp - uten bruk av slike virkemidler, fortsetter Jørn Nilsen. - Det handler om å ta ham på alvor - for eksempel i forbindelse med oppnevning av en verge han ønsker, har tillit til og tør å være ærlig og oppriktig overfor. Han ønsker et menneske som er glad i ham og bryr seg om ham, og har ved gjentatte anledninger både skriftlig og muntlig forgjeves bedt om at dette mennesket skal være hans mor.

MANGE TRAUMER

På spørsmål om hva slags inntrykk han har av «Karl» svarer Nilsen at han opplever 42-åringen som et menneske som av natur er glad og positiv. - Han er opptatt av rettferdighet, og har lyst til å bidra, jobbe og være til nytte hvis det er tilrettelagt på en måte og i en atmosfære som gjør at han føler seg trygg.

«Karl» er ellers veldig opptatt av sin familie og engstelig for at noe skal skje med dem. Han bærer på mange traumer som har satt dype spor og gjort ham frustrert og redd for «maktpersoner». Det får ham for eksempel til ofte å svare slik han tror det er forventet når noen spør om hva han mener.

DEN STORE FEILEN

Nilsen mener at de strenge rutinene og tvangsregimet som «Karl» har vært utsatt for i flere tiår i det private omsorgsforetaket utenfor hjemkommunen, er den største feilen som er begått overfor «Karl». – Dette er årsaken til at han gradvis har fått en forverret livssituasjon. Skadene disse tiltakene har påført og fortsatt påfører ham, kan bli uopprettelige. Disse tiltakene er etter min oppfatning ubegrunnet, umenneskelige og urimelige.

SAMTYKKEKOMPETANSE

På spørsmål om han mener «Karl» har samtykkekompetanse, svarer Jørn Nilsen bekræftende. – Han har utvilsomt det, men trenger beslutningsstøtte i noen sammenhenger. Det gjelder for eksempel til å disponere egen økonomi og hjelp i forbindelse med større anskaffelser. Det siste fordi han i egenskap av å være svært omsorgsfull, trolig ville gitt bort for mye til andre. Han er dessuten både bevisst og klar på at han trenger hjelp til en del ting og til hva. Dette kan utmerket godt ivaretas uten å frata ham samtykkekompetansen.

FORTROLIG KONTAKT

Nilsen viser samtidig til at Fylkesmannen i Oppland var inne som settefylkesmann i forbindelse med både andre, tredje og fjerde tvangsvedtak i denne saken for en del år siden. – Fylkesmannen anbefalte da at «Karl» burde få en fagperson han kunne snakke fortrolig med. – Det skulle være en person han hverken opplevde som inhabil eller som en utsending fra «maktapparatet». Med andre ord: En fagperson for ham – som ikke representerte tjenestestansener, vergen, Kongsvinger kommune eller Fylkesmannen i Hedmark.

Denne anbefalingen er aldri blitt fulgt opp – til tross for at det ble fremmet konkret forslag på en slik uhildet fagperson – som også sa seg villig til å ta et slikt oppdrag.

VET HVA HAN VIL

– I hvilken grad har du inntrykk av at «Karl» vet hva han vil og ønsker?

– I likhet med de fleste andre har «Karl» drømmer for fremtiden. Han drømmer for eksempel om å bo i eget hjem og få en jobb. Noen drømmer er realistiske og oppnåelige, mens andre kanskje kan være vanskelige å få til.

– Han har også klare meninger og gir klart uttrykk for dem når han blir utsatt for uriktig og nedverdiggende behandling. Som for eksempel når han blir utsatt for ulike former for makt og tvang eller nektes å ringe foreldrene. Han reagerer på at ansatte overhører telefonsamtalene mellom dem. Han er lei av alltid å bli fotfulgt – uansett hvor han beveger seg osv.

MÅ SLIPPES UT

Jørn Nilsen understreker avslutningsvis at «Karl» må slippes ut fra det private omsorgsforetaket til et annet tjenestetilbud i en mer normal boform som er tuftet på verdier som omsorg, respekt og brukermedvirkning. – Det vil i praksis si til en egen bolig med nye tjenesteytere – og gjerne en ordning med brukerstyrt personlig assistanse (BPA) – der han også kan få en jobb – for eksempel i en bedrift med varig tilrettelagt arbeid (VTA).

MAKTMISBRUK

Jørn Nilsen mener at denne saken – i tillegg til å dreie seg om misbruk av makt og tvang ovenfor «Karl» – også vitner om unormal bruk av offentlig makt overfor hans foreldre. – Det kan stilles spørsmål om det ligger prestisje og profittsyn bak – med «Karl» som «den lidende part».

JØRN NILSEN mener dagens makt og tvangsbruk overfor «Karl» må opphøre umiddelbart. (Foto: Vivi Nilsen)

Folkemøte om valgfrihet

LEDER AV STORTINGETS helse- og omsorgskomite, Geir Jørgen Bekkevold og ordstyrer på møtet, Tove Linnea Brandvik.

ELSE MARIE KNUTSEN formidlet glimt av sin hverdag med BPA både i privat og kommunal regi.

TEKST OG FOTO:
Bitten Munthe-Kaas

På et folkemøte om fremtidig organisering av BPA i regi av det kommunale rådet for funksjonshemmede i Sande i Vestfold nylig, var alle de 13 listetoppene i Holmestrand og Sande representert. De to kommunene slås sammen ved årsskiftet.

Ordstyrer og leder av Norges Handikapforbund, Tove Linnea Brandvik, formidlet innledningsvis lavmælt, kort og sterkt om egne erfaringer. Hun fikk BPA etter at hun ble syk, etter hvert rullestolbruker, mor til to små barn og en mann i full jobb. - Uten BPA hadde det vært umulig for meg å fungere som mamma, være aktiv i organisasjonslivet, politisk engasjert og stortingspolitiker, sa hun.

Else Marie Knutsen fra Sande med den progredierende diagnosen ALS formidlet deretter glimt fra sine 20 år med BPA på godt og vondt både i privat og kommunal regi. Mamma Merete Grønvold fra Holmestrand fortalte om sin hverdag og kampen hun i årevis har kjempet for sin sønns rettigheter. Stikkord i hennes innlegg var høy utskifting av kontaktpersoner i kommunen og en kommunal BPA-ordning hun aldri våger å stole helt på. - Det er for eksempel umulig å

få tak i noen i kommunen som kan gi hjelp etter klokken 16 eller i helgen, sa Merete Grønvold.

IKKE STOLT

Da ordfører i Holmestrand og Sande, Alf Johan Svele (H) fra Holmestrand senere fikk ordet, la han ikke skjul på at han ikke følte seg særlig stolt da han hørte Grønvolds beskrivelse av hvordan BPA fungerer i hjemkommunens regi. Han understreket samtidig at han både er for valgfrihet og mangfold og at det er behov for å jobbe bredere både i forhold til ideelle og private BPA-leverandører.

67 ÅRS-GRENSEN

Leder av Stortingets helse- og omsorgskomite, Geir Jørgen Bekkevold (Krf), var også til stede på møtet. Han orienterte kort om regjeringens arbeid med å

MERETE GRØNVOLD

finne bedre løsninger på hvordan BPA som tjenesteform skal fungere. - Arbeidet omfatter blant annet en egen stortingsmelding, at aldersgrensen på 67 år skal oppheves og at de som allerede har ordningen, skal kunne beholde den. Bekkevold var i tillegg opp-tatt av at ordningen praktiseres svært forskjellig i kommunene og bør tas ut av helselovgivningen. - BPA skal være et likeverd- og likestillingsverktøy, mente stortingspolitikeren.

ETTERLYSNING

Flere av de ca. 100 møtedeltakerne etterlyste innstillingen fra et utvalg som tidligere i år ble nedsatt av de to kommunene. Utvalget skulle gi sin anbefaling om hvorvidt brukerne i Holmestrand og Sande etter sammenslåingen selv skal kunne velge hva slags BPA-ordning de vil ha. Det vil si enten med kommunen som tjenesteleverandør eller at den enkelte kan velge en privat leverandør som har konsesjon i kommunen. Utvalget skulle ha levert sin innstilling før sommerferien, men har i skrivende stund (september 2019, red.anm.) ennå ikke greid å komme til enighet. Uenigheten dreier seg i første rekke om at mens brukere flest vil ha valgfrihet, vil de ansatte i de to kommunene at tjenestene skal gis i kommunal regi.

Da listetoppene ble bondefanget

- Rekk opp hånden, dere som mener at brukere av BPA skal kunne velge fritt om de vil ha sine tjenester fra private leverandører! Nå vil vi ha et klart svar!

SFA'S KAMERAVINKEL var ikke bred nok til å forevige alle de 13 listetoppene da samtlige svarte ja til en valgfri BPA-ordning.

Kveldens paneldebatt i Sande var over og det var tid for spørsmål til politikerne fra salen da mamma Synnøve Hansen fra Sandefjord uten forvarsel slo i bordet og fikk de ca. 100 møtedeltakerne til nærmest å hoppe i stolene og den fullsatte tilhørerbenken.

Spørsmålet var på sin plass - med tanke på hvordan den bitre striden denne saken og ikke minst manglende brukermedvirkning har preget den politiske debatten i kommunen de siste årene.

De 13 forfjamsede listetoppene ble naturlig nok tatt fullstendig på sengen. Men etter at det først kom en forsiktig hånd opp, endte det med alle - og dermed et enstemmig JA! Kun representanten fra Rødt reservert seg og sa at hans parti kunne akseptere ideelle, men ikke kommersielle leverandører.

Slik gikk det til at en sint og modig mamma - på noen sekunder - fikk 13 listetopper til å forplikte seg overfor sine respektive partier til å satse på en valgfri BPA-ordning.

Hvorvidt de skjønnte det selv der og da, sier historien ikke noe om.

SINT OG MODIG MAMMA

Synnøve Hansen.
(Foto: Privat)

En skildring av et fremmed samfunn i Norge

AV: Jens Petter Gitlesen

Jan Tøssebro har gjennom et langt akademisk liv forsket på livssituasjonen til mennesker med utviklingshemning. Tøssebro har dekket hele spekteret fra vitenskapelige artikler, rapporter, bøker og han har vært aktiv fra den faglige siden i politikk-utforming, blant annet som medlem av offentlige utvalg og leder av tidligere statens råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Nå opptre Jan Tøssebro som redaktør av artikkelsamlingen «Hverdag i velferdsstatens bofellesskap», en rolle som krever oversikt, erfaring og bredde.

LIVET I BOFELLESSKAP

Foruten innledningen, består artikkelsamlingen av selvstendige arbeider med til sammen 10 ulike forfattere. De som har fulgt litt med på norsk forskning på feltet, vil finne mange velkjente navn som Berit Berg, Anna Kittelsaa og Oddbjørn Johansen. Det er positivt at vi tross alt har et lite og veletablert miljø av fagfolk på feltet. Vel så positivt er det når artikkelsamlingen presenterer glimrende bidrag fra nye navn og yngre krefter som jeg ikke var kjent med fra før. Hilde Guddingsmo står i en særstilling. Hun har ført i pennen det fantastiske kapittel 5: «Da må jeg spørre boligen først!». Tittelen bør være selvforklarende og innholdet i artikkelen, er en empirisk underbygging av kapitteloverskriften.

De fleste av artiklene gjør nøyaktig det bokens tittel beskriver, nemlig å beskrive ulike sider av livet i bofellesskapene. Unntakene er kapittel 2, 3 og 14, hvor kapittel 3: «Forskning i praksis» av Berit Berg og Oddbjørn Johansen er det mest spesielle. Kapittelet kan karakteriseres som metodisk og nyttig for andre forskere. Skal en bygge videre på forskningen som presenteres, så er kapittel 3 sentralt. Skal en kritisere forskningen, så er kapittel 3 like sentralt. De som kort og godt er interessert i å få et innblikk i hvordan livet i bofellesskapene kan være, kan godt hoppe over kapittelet.

I ti av artiklene betraktes livet i bofellesskapene ut fra perspektivene til beboerne, pårørende og tjenesteyterne. Perspektiver som slett ikke trenger være sammenfallende. Det hele holdes sammen av kapittel 2 hvor Jan Tøssebro tar regien og plasserer enkelt-

bidragene i en historisk, politisk og faglig sammenheng. Målsetningene i politikken overfor mennesker med utviklingshemning, har siden 1990 vært av-institusjonalisering, normalisering og inkludering. I nyere tid er begreper som likestilling, selvbestemmelse og diskriminering kommet på banen. Til tross for vakre politiske målsetninger og til tross for FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, viser artikkelsamlingen at dagliglivet til mennesker med utviklingshemning kan være svært langt fra våre nasjonale politiske målsetninger og Norges internasjonale forpliktelser. Jan Tøssebro spekulerer selv i utfordringene med styringssystemene, dvs. virkemiddelapparatet som skal sikre at målsetningene realiseres.

SAMMENLIGNER MED SVERIGE

I den andre enden av artikkelsamlingen, finner en kapittel 14 «Refleksjoner fra et naboland» av den svenske professoren Anders Gustavsson som løfter blikket og stiller spørsmålene: – Hva gikk galt og hva kan gjøres for å rette på situasjonen? Anders Gustavsson synes å mene at målsetningene i politikken er for vage og at svake eller manglende styringssystemer medfører at helt andre forhold enn nasjonale målsetninger og internasjonale forpliktelser er styrende for dagliglivet i bofellesskapene. Anders Gustavsson er imidlertid optimist, men hevder at hvis utviklingen skal komme på rett spor, så kreves mer konkrete målsetninger og nye reformer.

«Hverdag i velferdsstatens bofellesskap» er en bok som bør leses av alle med interesser, makt eller myndighet i hvordan livet i bofellesskapene kan være. Jeg skulle ønsket at politikere både nasjonalt og i kommunene leste boken, noe jeg dessverre ikke tror vil skje. Men hvis pårørende, vernepleiere og forskere leser boken, så vil vi forstå noe mer og vi kan fortelle politikerne om hva som er problemet og hvilke veier en kan gå for å finne løsninger.

Boken «Hverdag i velferdsstatens bofellesskap» anbefales på det sterkeste. Jeg venter på den naturlige oppfølgeren: Hvordan etablere god styring av politikken overfor mennesker med utviklingshemning.

Funksjonshemmedes menneskerettigheter

FRA PRINSIPPER TIL PRAKSIS

Kjersti Skarstad har skrevet bok om funksjonshemmedes menneskerettigheter. Hun er utdannet statsviter med doktorgrad fra Universitetet i Oslo.

Mennesker med nedsatt funksjonsevne er omfattet av alle konvensjoner som gjelder menneskerettigheter, til tross for dette har det vært nødvendig å få en egen konvensjon som skal understreke at alle menneskerettigheter også gjelder for personer med nedsatt funksjonsevne.

RETTE TIL SELVBESTEMMELSE

Kjersti Skarstad er den første som skriver en lærebok på norsk om dette temaet. Den gir en lett forståelig innføring i hvordan funksjonshemmedes menneskerettigheter bør forstås og praktiseres, og hvordan «universelle» menneskerettighetsprinsipper kan gjennomføres i praksis.

Et par av de sentrale temaene i boken er en beskrivelse av retten til selvbestemmelse og retten til å medvirke i utformingen av tjenestetilbudet. Dette kan ha sammenheng med at funksjonshemmedes interesseorganisasjoner deltok og spilte en viktig rolle under arbeidet med å skrive teksten til konvensjonen. Det var viktig for interesseorganisasjonene å fremheve slagordet «ingenting om oss, uten oss»

Boka er en lett forståelig innføring i funksjonshemmedes menneskerettigheter. Den vil være passende for utdanninger rettet mot fag som vernepleie, (spesial-) pedagogikk, ergoterapi og sosialt arbeid. Den vil også være nyttig for kommuneansatte, fagfolk på menneskerettighetsfeltet, funksjonshemmedes interesseorganisasjoner og for andre som jobber med mennesker med nedsatt funksjonsevne.

AV: Hedvig Ekberg

«Endelig er dagen her, og jeg er pyntet og klar for konfirmasjon. Pappa er stolt!»

I Uloba er det du eller en nærstående som bestemmer **hvem** som skal assistere deg, **hva** assistenten skal gjøre, **hvor** og **når** assistansen skal finne sted.

Ulobas BPA er skapt av oss som har behov for assistanse og er vår måte å organisere hverdagen vår på. Vil du vite mer om BPA ta kontakt med oss på telefon: 32 20 59 10 så hjelper vi deg videre!

For mer informasjon se våre nettsider:
www.uloba.no

ULOBA
INDEPENDENT LIVING | NORGE

NFUs leir på Trysilfjellet

TEKST: Jens Petter Gitlesen, **FOTO:** Tove-Britt Henriksen

Årets Trysil-leir med 41 deltagere og 17 hjelpere var den 20. i rekken i NFU Akershus fylkeslags regi. Værgudene viste seg fra sin beste side og forholdene var optimale for badeturene, boccia-aktivitetene og turen til Knettsetra. Bowling og diskotek var også verdsatte aktiviteter. På kveldstid var det sosiale samlinger, foredrag og samtaler. Blant emnene som sto på programmet var presentasjon av prosjektet «Rullestoler og leker til Kenya», fortelling av det afrikanske eventyret «Trommen», og mye mer.

Sommerleir på Halsnøy

TEKST: Jens Petter Gitlesen, **FOTO:** Geir Tore Søreide

Den 30. juni startet sommerleiren på Halsnøy for 17. gang på Sunnhordland folkehøgskole. Det var 65 påmeldte fra Hordaland og Nord-Rogaland. I tillegg var det 30 hjelpere. Aktivitetene var mange, blant annet teaterverksted, sminkekurs, hobbyverksted, turer i skog og mark, førstehjelpskurs, diskotek, filmkvelder og bowling. Arrangørene var NFU Stord/Fitjar lokallag og Norsk Folkehjelp Sunnhordland. Fra og med 2020 vil NFU Stord/Fitjar lokallag være enearrangør av dette arrangementet.

Ønsker du å delta på leiren i 2020, som arrangeres i perioden 29. juni til 5. juli, kan du kontakte Geir Tore Søreide på telefon 918 45 574.

NFUs organisasjonsleir på Tromøya

TEKST OG FOTO: Jens Petter Gitlesen

Den 20. juli startet leiren på Tromøya. I år hadde leiren 30-års jubileum. Totalt 147 deltakere og hjelpere var samlet i en uke. Meteorologer har gitt bedre værvarsler tidligere år, men heldigvis ble været adskillig bedre enn værvarslene.

Mange badet i sjøen, både utfluktene og alle aktivitetene gikk som planlagt. Kurset i friluftsliv fikk også i år dispensasjon fra Fiskeridirektoratet, slik at en fikk fisket med garn på grunnere vann enn det som vanligvis er tillat. Dans, musikk, fotball, politikk og ernæring var noen av temaene som deltakerne kunne engasjere seg i.

Nye vennskapsbånd ble dannet og etablerte vennskapsbånd ble pleiet. Mange ser med glede frem mot leiren i 2020.

Sommerleir i Selbu

TEKST: Jens Petter Gitlesen, **FOTO:** Frode Strømman

I alt 72 deltakere med hjelpere deltok på NFU Trøndelag fylkeslags årlige sommerleir der årets kommunevalg var et naturlig kurstema. Ordføreren i Selbu, Ole Morten Balstad, var blant de som orienterte om kommunepolitikk og kommunevalg. Det ble i tillegg arrangert valg på leiren for at deltakerne skulle være best mulig forberedt når de skulle stemme.

Aktivitetstilbudet ellers var blant annet båttur til radiomuseet, kurs i friluftsliv, bildeorientering, kokkekurs, zumba og yoga kurs, teaterkurs, bading både i basseng og i Selbusjøen, bingo, forming og brannforebyggende arbeid. Selveste brannsjefen i Selbu kom og lot deltakerne prøve brannslangene. Diskoteket er også en garantert suksess. Til tross for dårlige værmeldinger, var det lange godværsperioder hver dag. Deltakerne kom fra Tvedestrand til Nordland.

Planleggingen av neste års leir er allerede startet og interesserte kan holde av uke 30, fra 20. juli til 26. juli 2020.

Bravo Sør-Varanger!

Ulike tiltak for mennesker med funksjonsnedsettelse stenges ofte om sommeren som dermed kan bli lang med lite innhold. Ansatte i tjenesten for funksjonshemmede i Sør-Varanger fant derfor ut at de ville gjøre noe med det.

AV: Jorunn Sandhell, Enhetsleder i Sør-Varanger kommune, redigert av SFA

FOTO: Kristine Sandhell

Dermed var det duket for en kreativ idemyldring som resulterte i det to uker lange prosjektet «Aktiv sommer» for alle som mottar tjenester i kommunen. Som takket være entusiastiske ansatte som stod på hele sommeren, kort og godt ble en kjempesuksess!

To ansatte ble plukket ut til å koordinere det hele. Hver uke hadde et eget tema. Stikkord: Kultur, Farmen, utflukt, Hawaii, tivoli, tur, sport og fest. En gang i uka fikk hver avdeling utlevert en temaboks på døra. I disse boksene var det en del utstyr, oppdrag og forslag til aktiviteter deltakerne kunne være med på hele temauken. En gang i uken ble alle invitert med på en felles aktivitet som også skulle vise seg å bli svært vellykket.

Selv om været i Finnmark var skikkelig dårlig i år, har vi i Tjenesten for funksjonshemmede storkost oss. Prosjektet ble avsluttet med en storslagen fest med høytidelig overrekkelse av diplom, premier og roser der også pårørende, ordfører og kommunalsjef var til stede.

OPPFORDRING!

La oss håpe at «Aktiv sommer» både blir en fast tradisjon i Sør-Varanger og at mange andre kommuner lar seg inspirere til å gjøre noe tilsvarende for sine innbyggere med funksjonsnedsettelse!

FRA SIKKERHETSKONTROLLEN
deltakerne måtte gjennom når de skulle «fly» til Hawaii.

ENHETSLEDER JORUNN SANDHELL
deltok selv på noen av arrangementene. Her er hun Mentors kone i Farmen-uka.

Pause

Deltagere på tur tar en pause ved sjøkanten

slår seg sammen til

ecura
Bo og Rehabilitering

For mennesker med sammensatte
bistandsbehov og utfordrende atferd.

Vi ivaretar og behandler mennesker med
komplekse utfordringer og forbedrer
livskvaliteten deres.

Vi er en av Norges fremste
kompetanseleverandører innenfor
metodikk basert på anvendt atferdsanalyse,
med fokus på langtidseffekt i livskvalitet.

Ecura Bo og Rehabilitering AS inngår i
Ecura konsernet som også tilbyr
hjemmetjeneste, BPA og helsebemanning
og sysselsetter 1100 personer.

Vi vokser og trenger flere flinke folk!
www.ecura.no

Døler på sommerfest NFU Sør-Gudbrandslag lokallag

FOTO: Jan Einar Johrde

Beathe Simonsen, Knut Olav Sjøgren, Bjørn Gustavsen, Simen Borgen Wold.

Torgrim H Opheim, Turid-Anne Drageset.

Fikk 2,8 millioner!

I juni i år kunne prosjektleder May Østby og hennes medarbeidere ved Høgskolen i Østfold glede seg over nyheten om at de var tildelt 2,8 millioner kroner fra ExtraStiftelsen (nå Stiftelsen DAM). De har jobbet for å fremme inkluderende forskning mellom 12 forskere og like mange medforskere med utviklingshemning.

MEDFORSKERE

I tillegg til medarbeidere ved Høgskolen i Østfold består prosjektgruppen av 12 forskere og 12 medforskere, organisert i team ved de seks institusjonene NOR, NTNU, VID vitenskapelige høgskole, OsloMet og Høgskolen i Molde. Hovedmålet er at de seks institusjonene skal teste ut og evaluere et prosjektdeltaker- og medforskerkurs som kan kvalifisere personer med utviklingshemning over 18 år til deltakelse i forsknings- og utviklingsarbeid. Gjennom prosjektet skal det utvikles et kursopplegg med kursmateriell. Det skal i tillegg lages en veileder til forskere og andre som skal samarbeide med personer med utviklingshemning i forsknings- og utviklingsarbeid pluss et nettverk for samme målgruppe som har deltatt på kurset som kan være aktuelle ressurspersoner i prosjektarbeid senere.

May Østby og Kari Megrund. (Foto: Nina Fredheim/HiØ)

BESTILL VINTER 2019-2020 NÅ!

LANZAROTE!
CASAS HEDDY
FERIE & HELSESENTER

PRISEKSEMPEL:
9 DES. 1 UKE FRA **9.975,-**
HELPENSJON INKLUDERT

Casas Heddy er et praktfullt ferieanlegg, beliggende i utkanten av den populære badebyen Puerto del Carmen på Lanzarote. Her kan du nyte din helsereise med trening, velvære og opplevelser i trygge, sosiale omgivelser. Hotellet er godt tilrettelagt for bevegelseshemmede og har gode HC-rom.

På Casas Heddy er bygninger og utstyr tilpasset slik at du som gjest kan nyte din ferie. De ansatte har lang erfaring og gir god individuell service.

Kompetente norske sykepleiere er klare til assistanse dersom akutte helseproblemer skulle oppstå og dyktige fysioterapeuter tilbyr behandling etter høy standard.

PÅ CASAS HEDDY FINNER DU:

- Treningstilbud
- Velværetilbud
- Tilgjengelig fysisk avdeling med dyktige fysioterapeuter
- Tilgjengelige sykepleiere
- Tilgjengelig treningsrom / trimrom
- Trening / underholdning / aktiviteter
- Helpensjon med frokost, lunch og middag
- Opphold i rom med aircondition og varme, senger med dyner, eget bad og terrasse eller balkong

Avreiser fra Oslo og Bergen hver uke i perioden september – april. Vi er til stede på flyplassene ved alle avganger for å assistere med innsjekk og bagasje.

www.vitalreiser.no
Tlf. 56 57 47 50

Arv og testamentariske gaver

Det koster å drive en organisasjon. Etter at overskudd fra tippemidler blir kraftig redusert fra 2019, må NFU forsøke å skaffe mer inntekter, men vi har ingen planer om å bli en aggressiv pengeinnsamler.

Illustrasjonsfoto: *Stocksy.com*

Petter Johan Holth er økonomi- og inntektsansvarlig i NFU, ansvarlig og har også ansvaret for å jobbe med akseptable, alternative inntektskilder. Han har jobbet i NFU siden 2015.

- NFUs økonomi er sårbar. Rundt 80 prosent av våre inntekter er knyttet til offentlige tilskudd. En liten endring i tilskuddsordningene kan gi alvorlige konsekvenser for NFU. Slike endringer har vi opplevd tidligere og endringer vil komme igjen. Statlige tilskuddsordninger er ofte på politisk dagsorden, forteller Petter Johan Holth.

- *Hvilke alternative inntektskilder har NFU?*

- Vi har annonser, først og fremst i medlemsbladet, men alle trykte medier sliter med et annonsemarked som vris fra trykte medier til internett og andre medier. Slik er det også for Samfunn for alle. Videre mottar NFU årlig en del pengegaver, og vi har også satt i gang en ordning med faste givere. Den senere tid, er det også en del medlemmer og sympatisører som har gjennomført det som Facebook

kaller for innsamlingsaksjoner. Vi er glade for hver krone som kommer.

- *Hvor store inntekter trenger NFU?*

- NFU skal ikke ha noen stor «pengebinge», men vi må kunne bygge opp egenkapital slik at vi unngår å være sårbare for politiske endringer og offentlige tilskudd. Husk at NFU gjør en svært viktig jobb for mennesker med utviklingshemning, og situasjonen blir ikke akkurat noe bedre med årene. Vi gir juridisk bistand i drøyt 600 enkeltsaker per år. Få er så avhengige av velferdsstaten som mennesker med utviklingshemning, og NFU deltar i et hav av prosesser både på politisk og forvaltningsmessig nivå. Det viktigste er å opprettholde inntektsnivået og redusere risikoen på inntektssiden. Til nå har NFU fått drøyt tre millioner per år av tippeoverskuddet. Etter at Stortinget la om ordningen, så vil vi allerede fra i år miste det meste av dette tilskuddet. Vi får beskjed i november/desember om hvor mye av årets midler som tilfaller NFU.

AV: Jens Petter Gitlesen

PETTER JOHAN HOLTH

er økonomi- og inntektsansvarlig.

(Foto: Pia Ribsskog)

- Nå må jeg få tilføye at ikke alt er svart. I 2018 mottok NFU en betydelig arv i millionklassen etter en barnløs enke, og i 2019 har vi også mottatt en betydelig arv. Denne arven er ikke gjort opp ennå, men den er sannsynligvis på drøyt fire millioner kroner.

- *Hvilke tiltak satser NFU på?*

- Vi vil fortsatt forsøke å få faste givere selv om NFU i alle år har markert seg mot veldedighet, testamentariske gaver og nettaksjoner.

Vi var med i en aksjon som heter «Det gode testamentet» sammen med kreftforeningen og de fleste andre større humanitære organisasjonene her i landet. Aksjonen har en egen nettside (<https://www.det-godetestament.no/>) hvor det vises hvordan en kan testamentere og gi testamentariske gaver. Aksjonen har hatt to kampanjer. NFU var med på den første, men sto over den andre. Kanskje vi blir med på senere kampanjer, men det er også et spørsmål om penger og kampanjenes effekt.

- *Hvilke personer tenker NFU på når de nå ønsker å fokusere på arv og testamentariske gaver?*

- NFU tenker ikke på noen spesielle grupper. Det har alltid vært noen som har tilgodesett NFU i sine testamenter. Med denne påminnelsen, er det kanskje noen flere som tenker over muligheten for å tilgodeset organisasjonen, svarer Petter Holth.

LANDSBYENE MED Plass FOR ALLE

Camphill-landsbyene er integrerte levetilfellesskap hvor mennesker med ulike behov for bistand lever side om side med omsorgspersoner i en levende og aktiv landsby.

Her er alle sysselsatt med fellesskapets mange oppgaver; håndverk, jordbruk, matlaging og hushold. Det legges vekt på nærhet til natur og mennesker, og opplæringen i dagliglivets mange gjøremål gir verdifull erfaring videre. Samtidig dekker arbeidet reelle behov i landsbyen.

Livet i fellesskap, arbeid, hverdag og fest danner grunnlag for et spennende og utfordrende miljø. I landsbyene pleies også et variert kulturliv med teater, sang, musikk, høytidsfeiring og utflukter.

Nye medarbeidere tilbys introduksjonskurs i landsbylivet og antroposofi, samt fireårig deltids Bachelorutdanning i helsepedagogikk og sosialterapi.

Camphill Norge består av landsbyene Hogganvik, Jøssåsen, Rotvoll, Solborg, Vidaråsen og Vallersund Gård. I Vallersund ligger også FRAMskolen som er et folkehøyskolelignende tilbud for deg mellom 18 og 25 år som lever med utviklingshemming.

Vi ønsker deg velkommen til landsbyene!

CAMPBILL LANDSBYSTIFTELSE
Malvikvegen 1333, 7550 Hommelvik
Telefon 73 97 84 60
Epost: sekretariat@camphill.no
www.camphill.no

Camphill
NORGE

Nye kommunale råd og nytt regelverk

Kommunevalget er over og det skal etableres nye kommunale råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det kommer nye regler og det kommer ny veileder for rådene.

AV: Vigdis Endal, daglig leder i SAFO

Regelverket forplikter kommunene på viktige områder

DE NYE REGLENE

Kommunale råd blir ved nye kommunestyre og fylkesting lovfestet og regulert i kommuneloven (se § 5-2). I tillegg kommer kommunens forpliktelser fram i forskrift om kommunale og fylkeskommunale råd for eldre, personer med funksjonsnedsettelse og ungdom (forskraft om medvirkningsordninger). Dette regelverket er utdypet i en veileder som ble lansert 6. september, og som nå ligger på Bufdirs nettsider www.bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/rad/. Denne veilederen retter seg spesielt både til rådsmedlemmer og sekretariatet og administrasjonen i kommunen, og er utarbeidet sammen med tre departement.

De nye reglene skal i hovedsak være en videreføring av reglene som vi har hatt til nå, men egen lov om råd og rundskrivet (Q21:2012) blir opphevet.

FORANKRING MÅ VISES I PRAKSIS

At kommunale råd nå skal reguleres i en lov som administrasjon og politikere skal kjenne godt, håper vi fører til at rådene blir godt forankret i kommunens virksomhet. At rådene blir en naturlig aktør i kommunens virksomhet.

Men en slik forankring må også prege kommunens praksis. Dette skjer når rådene har med sentrale politikere som sitter i kommunestyret. Da er rådene tett på prosessene og har nødvendig innsikt i hvilke politiske saker som til enhver tid er aktuelle. Den nye veilederen omtaler også dette.

Forankring skjer også ved at både politikere og kommuneadministrasjon får god kunnskap om rådene, og at rådsrepresentantene deltar i folkevalgtopplæringen. Og forankring skjer ved at rådene aktivt blir brukt.

ET REGELVERK Å BRUKE

De nye reglene har mangler, som SAFO og de andre organisasjonene har kritisert. Regelverket forplikter likevel kommunene på viktige områder, blant annet:

- Forskriften pålegger kommunene å gi rådene tilstrekkelig sekretariatshjelp, og rådene har rett til å uttale seg før kommunestyret og fylkestinget setter ned et sekretariat, fastsetter saksbehandlingsreglene og vedtar budsjett for dem.
- Kommunestyret og fylkestinget pålegges å etablere rutiner som sikrer at rådene mottar sakene så tidlig at uttalelsene fra rådene har mulighet til å påvirke utfallet av saken.
- Rådets uttalelser skal følge saksdokumentene til det kommunale eller fylkeskommunale organet som avgjør saken endelig.
- Oppretting av felles råd for eldre og personer med funksjonsnedsettelse, skal kun skje hvis det er nødvendig. Organisasjoner skal bli hørt før en slik avgjørelse eventuelt tas.

Bufdirs veileder gir god oversikt over og utdypning av regelverket, og anbefales som verktøy, spesielt til rådsmedlemmer og til rådssekretær og kommuneadministrasjon! Kommunale råd blir viktigere jo mer ansvar kommunene får. Blir du ny rådsrepresentant i år foreslått av SAFO, vil jeg gratulere med en viktig oppgave. En god dialog med SAFO-organisasjonene vil da også være godt verktøy de neste fire årene.

Studieforbundet Næring og Samfunn

NFU er tilknyttet Studieforbundet Næring og Samfunn. Når fylkes- og lokallag skal arrangere kurs, kan det søkes om støtte til dette fra studieforbundet. Det er også blitt gitt tilrettelegnings støtte. Dette har NFU hatt stor glede av.

AV: Hedvig Ekberg

På grunn av gjeld, færre meldte kurstimer og dermed redusert inntekt, innstilte styret på å avvikle studieforbundet Næring og Samfunn. Årsmøtet 28. mai 2019 gikk inn for styrets innstilling om avvikling.

NÆR VED Å AVVIKLE

For å kunne avvikle måtte det avholdes ekstraordinært årsmøte 25. september 2019, hvor endelig vedtak skulle fattes. Hvis endelig vedtak var blitt fattet, måtte medlemsorganisasjonene, som ønsket tilknytning til et studieforbund, søke opptak i et annet studie-

forbund. På det ekstraordinære årsmøtet kunne styret legge frem nye opplysninger og nytt forslag til vedtak.

Studieforbundet har vært i dialog med Kunnskapsdepartementet. Dialogen har resultert i at det dagen før årsmøtet kom positive signaler fra Kunnskapsdepartementet. De positive signalene medførte at styret la fram et nytt forslag til vedtak.

Styrets forslag var at utviklingsprosessen skulle stanses. Et enstemmig årsmøte gikk for styrets forslag. Det innebærer at studieforbundet Næring og Samfunn fortsetter og NFU blir med videre.

Nå heter vi Stiftelsen Dam

25. september 2019 skiftet ExtraStiftelsen navn til Stiftelsen Dam. Stiftelsen Dam er en av Norges største stiftelser og gir penger til helse- og forskningsprosjekter som skal gi bedre helse gjennom deltakelse, aktivitet og mestring for folk i Norge. NFU er godkjent søkerorganisasjon.

TEKST OG FOTO: Stiftelsen Dam

25. september 2019 ble en merkedag i stiftelsens historie. Da trådte det nye navnet, Stiftelsen Dam i kraft. Dam forstås som et akronym, som står for deltakelse, aktivitet og mestring, og er inspirert av folkeeventyret og diktet (Olav H. Hauge) om Fugl Dam.

KNYTTE FORMÅLET TIL NAVNET

- Først og fremst er jeg glad for at vi endelig får et navn som er tettere på formålet til stiftelsen. Det forteller mer om hvordan vi forstår helse og de levde

livene våre, sier generalsekretær Hans Christian Lillehagen, og legger til: - Deltakelse, aktivitet og mestring er viktig i dag og det vil også være viktig i åra framover. Det er jo dette prosjektene vi støtter handler om.

INKLUDERENDE PROSESS

Det har vært en lang prosess å få på plass det nye navnet, der stiftelsens medlemsorganisasjoner har tatt stort eierskap. Det var gjennom en arbeidsgruppe bestående av en rekke av organisasjonene at navneforslaget kom opp.

GENERALSEKRETÆR
Hans Christian Lillehagen

VISSTE DU AT

«Da fanden ville at intet skulle skje...»?

Brukerstyrt personlig assistanse diskuteres for åpen scene på TV. Statsråd Listhaug er helt enig i at det er for ille å ikke få nok hjelp, og vil nedsette et utvalg. Men – var det noe mer Listhaug ville si som hun ikke fikk sagt?

AV: Advokat Petter Kramås
Advokatfirmaet Kramås AS
petter@kramaas.no
www.kramaas.no

Bergljot Gjelsvik falt ned en trapp, ble lam og helt avhengig av omfattende bistand for å kunne komme tilbake til livet – inkludert yrkeslivet og det sosiale livet. Bydelen hun bor i innvilger mindre enn to timer pr. dag. Det er åpenbart ikke tilstrekkelig til å dekke de behov hun har krav på å få dekket etter gjeldende lovregler.

Saken diskuteres på TV, og statsråd Listhaug er full av forståelse for de utfordringer Bergljot står overfor. Derfor skal hun nedsette et utvalg. Det kan være positivt, men det hjelper ikke stort her og nå. Så hvor ble det av handlekraften vi ellers ser?

FYLKESMANNENS NØKKELRolle

Listhaug startet imidlertid også på en del to i sitt svar på NRK-journalistens spørsmål om hva hun som statsråd ville gjøre. Hun begynte å si noe om fylkesmennene, men ble avbrutt av en litt for ivrig programleder, som påsto at hun ikke svarte på spørsmålet.

Det ville være svært interessant å få høre hva Listhaug hadde tenkt å si til fylkesmennene – om det var det hun var i ferd med å si noe om.

Fylkesmennene er statens forlengede arm, og som statlig klageinstans behandler fylkesmennene klager i saker om BPA. Når kommunenes praksis i saker om tildeling av tjenester – for eksempel BPA – ikke er i samsvar med de lovkrav som gjelder, er det fylkesmennenes oppgave å justere kommunenes praksis. De avgjør enkeltsaker, men gir gjennom dette også viktige tolkningssignaler om hvordan loven faktisk er å forstå. Det er slik jussen skal virke – overordnede

avgjørelser i enkeltsaker (klagesaker eller domstolsavgjørelser) styrer praksis på området fremover. Det er en av fylkesmennenes viktigste oppgaver å holde kommunal praksis i tømme.

LOVANVENDELSE - IKKE FRITT SKJØNN FOR KOMMUNENE

Kommunen har en viss frihet til å gjøre vurderinger om valg av type tjeneste og om utmåling av omfanget av tjenestetilbudet – om du skal få BPA og hvor mange timer.

Men – den nedre grense for hva som er nødvendig og faglig forsvarlig i tildeling av tjenester er ikke en grense kommunen står fritt til selv å definere. Dette handler om lovtolking og lovanvendelse, ikke fritt skjønn, og er en grense fylkesmennene kan overprøve fullt ut i sin klagebehandling.

Det betyr for eksempel at det er loven, og ikke kommunens budsjetter, som styrer hvor mye kommunene kan begrense din aktivitet og deltakelse utenfor egen bolig når du er avhengig av assistanse for å kunne delta.

Et tydelig signal fra statsråden til fylkesmennene vil kunne ha avgjørende betydning for praksis i klagesaker om BPA fremover, og dermed også være med på å styre kommunenes praksis.

Med den engasjerte og direkte tale vi ser og hører fra statsråden i en rekke andre spørsmål, kan det kanskje være grunnlag for et håp om et tydelig innspill også på dette området?

BPA-frie kommuner

BPA-leverandøren Humana omsorg og assistanse presenterte en oversikt under Arendalsuka som blant annet viser at det i hver sjettede norske kommune ikke finnes personer som har brukerstyrt personlig assistanse.

(Kilde: Handikappnytt).

På egne bein

På linja Friluftsliv/Bu og fritid får du:
Bu- og arbeidstrening, turdagar, fjelltur, skitur, fisketurar, segltur og mykje meir.

Søk plass på friluftslivskulen.no

NORDFJORD
folkehøgskule

*Selv om jeg ikke sier noe,
kan jeg ha noe å si...*

JAG Assistanse AS er BPA-leverandør for barn og voksne med ulike funksjonsnedsettelse, hvorav en kan være en kognitiv funksjonsnedsettelse.

JAGs konsept retter seg spesielt mot de som trenger assistanse i arbeidslederrollen, og har særlig kompetanse på dette området.

JAG bygger sitt verdigrunnlag på grunnleggende menneskerettigheter, likeverd og likestilling. Vi har fokus på individualitet, kvalitet og skreddersyr din assistanse. JAG er medlem av European Network for Independent Living (ENIL).

Ta kontakt for mer informasjon om hvordan vi kan skreddersy din BPA.

*Med BPA kan alle bo
hvor og med hvem de vil!*

JAG
Jeg - Assistanse - Godt liv

JAG Assistanse AS
Telefon: 962 09 666
www.jagassistanse.no

Følg oss gjerne på Facebook og Twitter!

VALGMØTER

I forbindelse med kommune- og fylkestingsvalget nylig ble det arrangert en rekke valgmøter i regi av NFUs lokallag og fylkeslag. Bildene nedenfor gir glimt fra noen av dem.

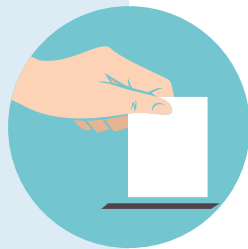
I BAMBLE I TELEMARK stod NFU Telemark fylkeslag som arrangør. (Foto: Magnar Kleiven)

VEGARD STICKLER fra Sandefjord gjorde sin borgerplikt og forhåndsstemte ved kommune- og fylkestingsvalget. (Foto: Ståle Solberg)

FRA VALGMØTE i regi av NFU Bergen lokallag.

Forhåndsstemming

NFU Elverum lokallag inviterte medlemmene til forhåndsstemming. De som hadde behov for assistanse ved avstemningen og transport til og fra stemmelokalet fikk også tilbud om det. Deretter var det tid for en tur på kafe for de få som benyttet seg av dette tilbudet.

IOP

I skrivende stund (primo september) lages det mange nye individuelle opplæringsplaner (IOP). Statped har nylig utgitt et veiledningshefte og mal som kan brukes av pedagogiske team som skal lage slike planer for elever med omfattende og kombinerte lærevansker. Veilederen er lagt ut på statped.no

Prader-Willi

Er det mulig å etablere et forsvarlig helse- og omsorgstjenestetilbud til mennesker med Prader-Willi syndrom uten å innlemme tiltak om bruk av makt og tvang?

Dette er temaet for en artikkel av fagkonsulent ved Avdeling voksenhabilitering, Akershus universitetssykehus HF, Thuva Dyve Furuseth. Her beskriver hun et prosjekt som Aurskog Høland kommune etablerte i 2015 der kommunen etablerte et kommunalt bo- og kompetansemiljø for mennesker med Prader-Willi syndrom. Her deltar ansatte med relevant kompetanse på bolig og tilrettelagt arbeid fra kommunen i tillegg til pårørende til innbyggere med PWS. Det står mer på www.samordningsradet.no

Psykoser

På et ISOP-seminar 4. september foreleste Trine Lise Bakken, som blant meget annet er enhetsleder ved Oslo Universitetssykehus over temaet psykoser blant mennesker med utviklingshemning. Denne betegnelsen brukes om en gruppe psykiske lidelser hvor fellestrekket er alvorlige forstyrrelser i virkelighetsoppfatning og væremåte. Hun viste blant annet til at mens det tidligere var antatt at mennesker med IQ lavere enn 50 ikke utvikler psykotiske lidelser, er det allmenn enighet i dag om at psykoser hos mennesker med utviklingshemning både lar seg identifisere og behandle.

Sjelden diagnose

Helse- og omsorgsdepartementet har vedtatt at den norske definisjonen av en sjelden diagnose skal endres fra færre enn 1 pr. 10 000 til færre enn 1 pr. 2000 innbyggere. Det vil si at en diagnose heretter regnes som sjelden når færre enn 2 500 personer har den, mot tidligere færre enn 500.

JOBBI!

Karde starter nå prosjektet "Gode eksempler - jobb"! (www.karde.no/gode-eksempler-jobb). I prosjektet skal Karde lage filmer som viser mennesker med utviklingshemning som jobber på ordinære arbeidsplasser. Det skal også lages filmer om hvordan de for eksempel bruker smarttelefoner og nettbrett som en hjelp i arbeidet eller jobbrelaterte ferdigheter.

Filmene skal brukes i nettressurser produsert i prosjektet «Støtte til vanlig arbeid»

(www.karde.no/vanligarbeid). NNDS (Norsk Nettverk for Down Syndrom) er prosjekteier (www.nnds.no)

Dans

Friluftsliv tilrettelagt for utviklingshemmede Lier og i Buskerud, inviterer til dansekurs for barn og unge med funksjonsnedsettelse på tirsdager i høst. Første kurskveld ble arrangert i begynnelsen av september. Kurset går fram til og med 26. november. Med unntak av en medlemsavgift til Elvebyen sportsdanseklubb på 200 kroner, er kurset gratis. Mer informasjon kan fås ved henvendelse til:

styret@elvebyensportsdanseklubb.com. Ann Solveig Eriksen og Hilde Skogholt kan gi mer informasjon på henholdsvis telefon 975 04443 og 975 10405.

Forskning

I august i år ble verdenskongressen til den internasjonale organisasjonen for vitenskapelig forskning på utviklingshemning, IASSIDD, arrangert i Glasgow, Skottland. Her deltok forskere fra hele verden for å presentere ny forskning og bygge internasjonale nettverk.

Det er lagt ut både tekst og bilder fra konferansen på www.naku.no

★ SAFO

Den årlige SAFO-konferansen arrangeres i 2020 i dagene 25. og 26. januar.

Mer informasjon kommer etterhvert.

Jobbmesse

Den første jobbmessen for deltakere med utviklingshemning ble arrangert på Scandic Asker hotell utenfor Oslo nylig. Oppslutningen sier sitt om et behov - ettersom det dukket opp over 270 personer som var på jakt etter arbeid.

Se innslaget fra messen på www.jobbspesialist/tvbra.no/home/landets-forste-jobbmesse-for-utviklingshemmede

Demens

Det er etablert et nytt nordisk nettsted om demens for personer med utviklingshemning. Bakgrunnen er problemer personer med utviklingshemning kan ha med å tilegne seg kunnskap og fakta fordi den er for komplisert. Prosjektleder for det nye nettstedet er Frode K. Larsen fra fra Nasjonal kompetansetjeneste for Aldring og helse. Nettsiden Hva er demens? er tilpasset personer med utviklingshemning, og er tilgjengelig på alle nordiske språk, engelsk og lule-, nord- og sør-samisk.

- Fram til i dag har vi manglet kunnskap om demens for mennesker med utviklingshemning i Norden. Jeg er glad for at vi nå kan dele dette med personer som har utviklingshemning, fortsetter Larsen.

PROSJEKTLEDER for ny nordisk nettside om demens: Frode K. Larsen. (Foto: Martin Lundsvoll)

SAMER

Nasjonalt Kompetansesenter om utviklingshemning (NAKU) har lagt ut en rapport om forskningsprosjektet «Mennesker med funksjonsnedsettelse og samisk bakgrunn». Formålet var å rette søkelyset på levekårene for denne målgruppen. Se www.naku.no

Foto: Bitten Munthe-Kaas

Kjempesuksess!

NFU Hedmark fylkeslag arrangerte sin første festival på Domkirkeodden i Hamar på forsommeren. Et spennende arrangement for de mange som møtte fram og kunne nyte Mjøsa på sitt forsommer-vakreste og værguder som fullt og helt var på arrangørens side. Her kunne deltakerne velge mellom aktiviteter til lands og til vanns, ta seg en dans, løpe orientering, sprengne egne grenser i klatreparker, bli med på yoga og enkeljympa for å nevne bare et bittelite knippe av det store aktivitetstilbudet. Mange fant også veien til et lokalt brassband med kvinnelige musikere som fikk skikkelig fart på mange danseføtter.

La oss virkelig håpe at NFU Hedmark fylkeslag kjenner sin besøkestid og sørger for at dette arrangementet blir en årlig tradisjon!

Utviklingsprosjekt i Fredrikstad

Seniorrådgiverne Espen Egeberg og Finnborg Scheving i Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) har ledet et utviklingsprosjekt på fire skoler i Fredrikstad. I forbindelse med prosjektet ble det prøvd ut ulike former for organisering og tilpasninger for elever med utviklingshemning og autisme.

Målet var at de skulle arbeide meningsfullt med felles temaer og innhold.

Elevene deltok i tillegg i felles læringsaktiviteter i klassen.

Erfaringene viser at det finnes mange gode muligheter for at det kan fungere. I rapporten beskrives både praktiske muligheter og utfordringer. Det står mer på www.statped.no

NOU om BPA

Norges Handikapforbund, Ulloba, Unge funksjonshemmede, FFO, Jag, NHFs ungdomsforbund og NFU har sendt brev til Eldre og folkehelseminister Sylvi Listhaug og Kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande.

I brevet understreker organisasjonene sin glede over at det skal satses på en NOU om BPA. De minner samtidig om at dette arbeidet vil ta et par-tre år å gjennomføre. – Organisasjonene er derfor engstelige for at en i påvente av en NOU setter nødvendig utvikling i kommuners innfrielse av gjeldende rettigheter på vent frem til arbeidet er gjennomført og avsluttet. Vi ber derfor om at det i tillegg iverksettes flere enkle strakstiltak samtidig, heter det i brevet fra de syv organisasjonene.

Landsdelssamling

«Fra gode tanker til Handling!» er temaet for landsdelssamlingen for Statped og PPT i Nord-Norge i Tromsø 2019 som arrangeres i dagene 23. og 24. oktober. Her skal søkelyset rettes mot temaer som for eksempel tidlig innsats, inkluderende fellesskap i barnehage og skole, læringsmiljø og psykisk helse hos barn og unge.

Konferanse

Samordningsrådet (SOR) arrangerer konferansen «Rett og urett» i Oslo 24. og 25. oktober. Her skal søkelyset rettes mot rettsikkerhet og tjenestekvalitet for mennesker med utviklingshemning.

SOR-PRISEN

På Samordningsrådets konferanse "Er godt nok godt nok?" i Bergen på forsommeren ble SOR-prisen 2019 delt ut. Årets vinner av 25 000 kroner var Ivar Reinholdt Mæhle. Vi sender forsinkede gratulasjoner!

MATKURS

Landbruks- og matminister Olaug Bollestad (KrF) besøkte nylig et matkurs for deltakere med utviklingshemning hos Arve Serigstad (Arves mat). Kurset var starten på TV BRA sitt nye program «Mat på 1-2-3».

Veier som skilles

Frambu legger ut sine podkast-episoder på sin nettside www.frambu.no. I en av dem møter vi psykologspesialist Kristina Moberg som retter søkelyset på foreldre-aksjoner når en ung voksen med en sjelden

diagnose flytter hjemmefra. Her har hun en samtale med direktøren på Frambu, Kristian Kristoffersen, som er midt i prosessen med datteren Hanna som er i ferd med å flytte ut. Spesialpedagog på Frambu, Marianne Bryn, forteller på sin side hvordan hun opplever denne prosessen med sin datter Ragnhild. I samtalens løp kommer de inn på temaer som bekymringer, sorg og savn, men også lettelse og håp for fremtiden.

Podkasten ble tatt opp i forbindelse med Frambu-kurset «Å være ung voksen med en sjelden diagnose (18-25 år)».

ASK I

Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) har utgitt en veileder om hjelpemidler og tjenester for personer med behov for ASK – som vil si de som har lite eller manglende talespråk. I veilederen defineres hjelpemidler som kommunikasjons hjelpemidler og tjenester som kartlegging, utredning, rådgivning, veiledning og liknende. Veilederen er utviklet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet i samarbeid med representanter fra habiliteringstjenesten og NAV hjelpemiddelsentral. Den kan leses i PDF-format på www.statped.no

ASK II

ASK-området (se over) er et kompetansekrevenende felt som ofte krever flerfaglig innsats. Statped ga nylig ut en veileder om hvem som gjør hva for å hjelpe. I veilederen gis det en oversikt over ulike instanser som er aktuelle i prosessen med kartlegging, utredning, utprøving og oppfølging. Veilederen er laget med tanke på ansatte i skole eller barnehage, og som har eller skal ha ansvar for barn eller elever med behov for ASK. Den kan imidlertid være nyttig for alle som jobber med ASK.

Buskerud I

Styret i Nedre Buskerud lokallag inviterte nylig medlemmene til sin tradisjonsrike samling på Klækken hotel. I tillegg til trivelig gjensyn, fellesskap og fest blir deltakerne stimulert til å drive fysisk aktivitet.

Buskerud II

Årets sommertur for medlemmene i Nedre Buskerud lokallag nylig gikk til Koboltgruvene der deltakerne i tillegg til lunsj og diverse severdigheter fikk være med på en guidet tur i gruvene.

TO-TRE DELTAKERE som i årevis har deltatt på NFUs leir på Tromøya glimret med sitt fravær i år.

ÅRSÅK: Kommunen skal spare penger. Dermed ble «tilbudet» en «ferie» i bofelleskapet i stedet..!

OMSORGSSTØNAD

Stortingsrepresentant Karin Andersen (SV) er opptatt av at flere kommuner har satt en nedre aldersgrense for når omsorgstønad kan benyttes. Hun påpeker i et skriftlig spørsmål til helse- og omsorgsminister Bent Høie at dette ikke er i tråd med regelverket verken på system eller individnivå. – Praksisen gjør det vanskelig for familier som har krevende omsorgsansvar for små barn å klare oppgavene og ha nok å leve av. Det er tydeligvis nødvendig å endre lov og/eller regelverk rundt omsorgstønaden for å hindre forskjellsbehandling, mener Andersen, som vil vite om statsråden vil ta initiativ til det.

Illustrasjonsfoto: [Unsplash.com](https://www.unsplash.com) / Marina Shatskih

FRAMskolen

på Vallersund Gård

utlewed.no • Foto: Karin Størseth

vallersund.camphill.no/framskolen

Et lærested for
unge voksne med
utviklingshemming

Et folkehøgskolelignende tilbud for deg mellom 18 og 25 år som lever med utviklingshemming. Skolen vil bidra til å gi deg en god overgang fra livet i familie og skole, til et liv som voksen.

AKTIV

HJELPEMIDLER A/S

Nå med Fatbikehjul og trommelbrems

Tlf: Geirr 98239850. e mail: geirr@aktiv-hjelpemidler.no

Multivogn

Al-trac

Nå med

hjelpemotor

www.aktiv-hjelpemidler.no

www.aktivhjelpemidler.com

FIKTIV RETTSSAK

- HADDE BARE NOEN SPURT MEG!

SELVBESTEMMELSE OG VERGEMÅL

Tenk deg at ingen spør deg hva du vil fordi noen hevder du ikke er i stand til å forstå. Mange personer med utviklingshemning under vergemål opplever å bli fratatt sin samtykkekompetanse. Denne problematikken ønsker NFU å belyse ved å arrangere en fiktiv rettssak.

PROGRAM

- Kl. 09.30 Registrering og kaffe
- Kl. 10.00 **VELKOMMEN** ved konferansier Sunniva Ørstavik, generalsekretær i Norges Handikapforbund
- Kl. 10.15 **«RETTSSAK» OM VERGEMÅL**
Saksøkers advokat Helge Hjort, statens advokat Geir Tønning, dommer Jo Stigen
- Kl. 12.15 Lunsj
- Kl. 13.15 **DOMSAVSIKELSE**
- Kl. 13.30 **PRESENTASJON** av psykologspesialist Leif Hugo Stubrud
- Kl. 14.00 Pause
- Kl. 14.15 **PRESENTASJON AV JOURNALIST I VG**
Mona Grivi Norman (Tolga-saken)
- Kl. 14.45 **PANELDEBATT** med offentlige og private aktører
- Kl. 15.45 **OPPSUMMERING**

Velkommen!

Oslo Kongressenter
Arrangementet er gratis.
Påmelding: www.nfunorge.org

**Fagkonferanse
8. nov. 2019**

**NORSK FORBUND FOR
UTVIKLINGSHEMMEDE**

VÅRE SPONSORER:

cognita
ecura

Illustrasjonsfoto: Stocksy.com

BUTIKK

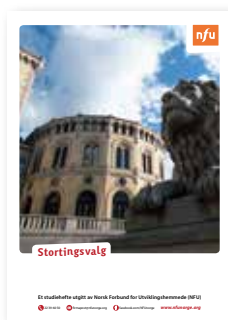
Alle kurshefter 50,- kr per hefte.

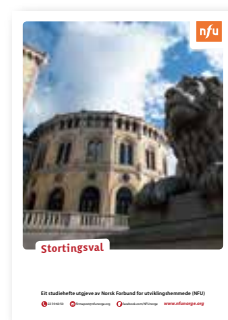
Om tro og livssyn

Fra foreldrehjem til eget hjem

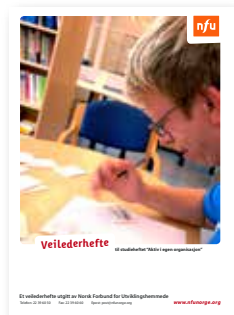
Stortingsvalg (bokmål)

Stortingsvalg (nynorsk)

NFU - en organisasjon

Veilederhefte til studieheftet «Aktiv i egen organisasjon»

Aktiv i egen organisasjon

NFUs prinsipp-program

Vi og samfunnet (nynorsk)

Tillitsvalgt i organisasjonen NFU

Pengene mine

Ledsagerhefte

Veileder til kurslærer

Seksualitet og samliv

Kroppen min og følelsene mine

Kursbevis kr 10,-

Kursmappe kr 25,-

LAST NED!

Boken «Fokus på overganger mellom ulike skoleslag» er utsolgt, men ligger klar for nedlasting på vår hjemmeside nfunorge.org/no/nettbutikk/boker/

Bøker om veien til egen bolig

kr 100,-

kr 150,-

Refleksbånd kr 25,-

Pins kr 25,-

Klistremerker
6 merker per ark kr 6,-

Pris per stk. kr 10,-

Multilue / bøff kr. 25,-

Multilue / bøff kr. 25,-

Pølsebag med utvendig lomme kr. 150,-

Velg
miljøvennlig,
dropp plast-
posen!

Handlenett kr 50,-

Magebelte kr. 75,-

Tallerken (porselen) kr 150,-

Kopp (porselen) kr 200,-

Ja takk, jeg bestiller (skriv antall):

- Kurshefte: Om tro og livssyn
- Kurshefte: Fra foreldrehjem til eget hjem
- Kurshefte: Stortingsvalg (bokmål)
- Kurshefte: Stortingsval (nynorsk)
- Kurshefte: NFU - en organisasjon
- Kurshefte: Aktiv i egen organisasjon
- Kurshefte: Veilederhefte til studieheftet
- Kurshefte: NFUs prinsipp-program
- Kurshefte: Vi og samfunnet (nynorsk)
- Kurshefte: Tillitsvalgt i organisasjonen NFU
- Kurshefte: Pengene mine
- Kurshefte: Ledsagerhefte
- Kurshefte: Veileder til kurslærer
- Kurshefte: Seksualitet og samliv
- Kurshefte: Kroppen min og følelsene mine
- Kursmappe
- Kursbevis
- Bok: Sjef i eget hus
- Bok: Veien fram til egen bolig
- Refleksbånd
- Pins
- Klistremerker
- Multilue / bøff (rød)
- Multilue / bøff (oransje)
- Penn
- Handlenett
- Kopp (porselen)
- Tallerken (porselen)
- Pølsebag
- Midjeveske

Navn: _____

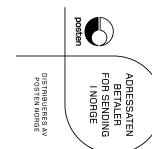
Adresse: _____

Poststed: _____

E-Post: _____

Porto kommer i tillegg. Du kan også bestille via **telefon 22 39 60 50**, e-postadresse **post@nfunorge.org** eller bruk nettbutikken til NFU på **www.nfunorge.org**. Vi sender e-faktura.

Norsk Forbund for
Utviklingshemmede
Svarsending 1225
0028 Oslo

Vil du annonsere i **Samfunn for alle?**

Ta kontakt med vår annonseselger:

Salgs Forum AS

post@salgs-forum.no

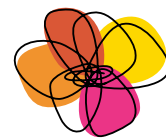
www.salgs-forum.no

Personalpartner

www.personalpartner.no

JÆRHAGEN

Bamse Produkter AS

Du har kunnskapen, vi har produktene.

- Barn og voksne
- Posisjonering
- Trening
- Behandling

For mer informasjon se:
www.bamseprodukter.no
www.hjelpemiddeldatabasen.no
Varekataloger og brosjyrer.

Sjelden diagnose?

FRAMBU er en del av Nasjonal kompetanse-tjeneste for sjeldne dignoser. Vi formidler kunnskap om sjeldne diagnoser til personer med diagnose, pårørende og tjenesteytere. De fleste av tjenestene våre er gratis. Kontakt oss gjerne!

Frambus kursplan for 2020 er klar!

Vi tilbyr en rekke lærerike kurs, blant annet

- 28 kurs for personer med diagnose og familie
- 12 fagkurs for fagpersoner og tjenesteytere
- 15 nettkurs for ulike målgrupper
- 10 webinarer med ulike tema

Se www.frambu.no for mer informasjon om kursene. Her kan du også lese om diagnosene vi jobber med og hvordan Frambu kan bistå.

FRAMBU senter for sjeldne diagnoser

► info@frambu.no ► www.frambu.no

Landsstyret

FORBUNDSLEDER
Jens Petter Gitlesen
41 10 13 42
jpg@nfunorge.org

NESTLEDER
Torill Vagstad
40 28 83 07
torill.vagstad@gmail.com

Geir Tore Søreide
91 84 55 74
geir.t.soreide@haugnett.no

Camilla Hopen
camillahopen@yahoo.no

Karen Hultgren Olsen
91 59 30 67
karenhultgren@gmail.com

Ninni Bakke Tornes
90 06 35 24
ninni.b.tornes@live.no

Evy Utne Knutsen
48 15 41 96
evy.knutsen@bkkfiber.no

Nasjonalt

**Norsk Forbund for
Utviklingshemmede**
Pb 8954 Youngstorget, 0028 Oslo

Besøksadresse:
Youngstorget 2b, 7. etasje
Telefon: 22 39 60 50
post@nfunorge.org

www.nfunorge.org
Bankgiro: 8200.01.93417
Org.nr.: 943 260 672

Fylkeslagene

NFU Oslo Fylkeslag
c/o NFU
Postboks 8954 Youngstorget
0028 Oslo
22 39 60 51
oslofylkeslag@nfunorge.org

NFU Akershus Fylkeslag
v/ Tove-Britt Henriksen
Ignaveien 131
1912 Enebakk
64 92 62 53 / 908 39 380
tove.henriksen@tusker.no

NFU Østfold Regionlag
v/ Kirsten Viskum
Løvetannveien 28
1850 Mysen
414 61 914
kviskum@gmail.com

NFU Hedmark Fylkeslag
v/ Eirik Dahl
Ajerhagan 6
2319 Hamar
464 09 707
eid24@outlook.com

NFU Oppland Fylkeslag
v/ Staale Stampeløkken
Hagehaugveien 2 A
2613 Lillehammer
976 94 452
stastamp@gmail.com

NFU Buskerud Fylkeslag
v/ Birgitte Boldvik
Jens Bjelkesgate 41 A
0578 Oslo
938 90 671
birgitte.boldvik@gmail.com

**NFU Vestfold og
Telemark Fylkeslag**
v/ Øivind Jensen
Vearveien 4
3173 Vear
909 19 810
nfu.vf@online.no

NFU Aust-Agder Fylkeslag
v/ Anders Haslestad
Molandsveien 1450
4849 Arendal
976 01 658
anders.haslestad47@gmail.com

NFU Vest-Agder Fylkeslag
v/ Stian Brødsjø
Møllevannsveien 32
4616 Kristiansand S
930 44 855
stian@soh.no

NFU Rogaland Fylkeslag
Hillevågsveien 100
4016 Stavanger
51 89 15 50
post@nfu-rogaland.no

NFU Hordaland Fylkeslag
v/ Kai Esten Dale
Reio 15
5208 Os
930 25 093
kai.esten.dale@knett.no

NFU Sogn og Fjordane
v/ Gry Sætre
Angealdsvegen 107
6810 Førde
909 49 316
gry.setre@gmail.com

NFU Møre og Romsdal Fylkeslag
v/ Astrid Andersen
Varleiteråsa 10
6065 Ulsteinvik
909 80 350
mrfylkeslag@nfunorge.org

NFU Trøndelag Fylkeslag
v/ Snorre Ness
Bregnevegen 1
7803 Namsos
74 21 23 08 / 905 16 966
snorre.ness@ntebb.no

NFU Nordland Fylkeslag
Postboks 843
8001 Bodø
75 52 40 48 / 917 24 708
bpriesem@online.no

NFU Troms Fylkeslag
v/ Anne Marie Bakken
Dalnes, 9475 Borkenes
916 98 512
amsbakken@gmail.com

NFU Finnmark Fylkeslag
v/ Frid Tellefsen Svineng
Boks 187
9735 Karasjok
909 36 156
nfufinnmark@hotmail.com

RETURADRESSE:

Samfunn for alle

Postboks 8953 Youngstorget
0028 Oslo

Sommerfest på Rislåvollen gård i Birkenes

NFU BIRKENES OG LILLESAND lokallag har hatt sin årlige sommerfest. I år var også Froland lokallag invitert. Vi var ca. femti stykker som koste oss. Tross regnvær var stemningen på topp! Vi grilltet, så på dyra på gården, fikk sitte på i tilhenger bak firhjulingen, hadde tautrekking og utlodning.

Sangeren Tor Gunnar Heldal fra Lillesand, underholdt med sang og musikk, og noen benyttet anledningen til en dans.

Det var sjette året på rad at denne festen ble arrangert, og det er helt sikkert blitt en tradisjon vi vil fortsette med.

TEKST OG FOTO: Stig Rislå

ADVOKATFIRMAET
KRAMÅS

"Vi har bred erfaring i alle rettsforhold som gjelder mennesker med utviklingshemming, og bistår i saker i hele landet."

- Omsorgstjenester
- Trygdeytelser
- Vergemål
- Dagtilbud og tilrettelagt arbeid
- Arv og testament
- Helsetjenester
- Erstatning
- Skole og undervisning

KRISTIN KRAMÅS

481 65 111
kristin@kramaas.no

PETTER KRAMÅS

901 37 450
petter@kramaas.no

KONTORER

C J Hambros plass 5, 0164 Oslo
Storgata 50, 1555 Son

www.KRAMAAS.no